

The Physical Factors Influencing Social Sustainability through the Preservation of Historical and Cultural Values in the Mehdi-al-Gadam Neighborhood of Urmia¹

Ghasem Motalebi², Morteza Mirgholami³, Parisa Hashempour⁴, Ahad Nejhah Ebrahimi⁵, Elnaz ZarghamiSoltanAhmadi^{6*}

Received: 2024/07/05

Revised: 2025/03/02

Accepted: 2025/09/12

Published: 2026/06/10

Highlights

- Physical-spatial factors significantly influence social sustainability in historic urban fabrics.
- Land-use diversity and spatial integration strengthen social interaction in Mehdi-al-Qadam.
- Inadequate public spaces and fragmented access networks weaken social sustainability of neighborhood.
- Preservation of historical-cultural values enhance sense of place and social attachment.
- Integrating heritage conservation with urban planning promotes sustainable historic neighborhoods.

Extended Abstract

Introduction

Historic urban fabrics represent the cumulative outcome of long-term interactions between human societies and the physical form of cities. These areas embody multiple layers of value, including social, cultural, historical, economic and symbolic dimensions that are deeply embedded in the built environment. However, in many Iranian cities, historic neighborhoods have gradually faced functional inefficiency and social decline due to uneven service distribution, inappropriate land-use patterns, neglect of social and cultural dimensions, and uncontrolled physical transformations. As a result, many historic districts have shifted from vibrant, cohesive communities into socially fragile and unsustainable urban areas.

Among the various dimensions of sustainability, social sustainability has received comparatively less attention in the context of historic urban fabrics. Social sustainability emphasizes equity, social interaction, sense of belonging,

¹ This article is taken from a doctoral course in Islamic Urban Planning entitled "Contemporary Urban Planning Issues" held at Tabriz Islamic Art University.

² Professor, Department of Architecture, School of Architecture, University College of Fine Arts, Architecture, University of Tehran, Tehran, Iran.

³ Professor, Department of Urban Planning, Faculty of Architecture and Urban Planning, Tabriz Islamic Art University, Tabriz, Iran.

⁴ Professor, Department of Architecture, Faculty of Architecture and Urban Planning, Tabriz Islamic Art University, Tabriz, Iran.

⁵ Professor, Department of Architecture, Faculty of Architecture and Urban Planning, Tabriz Islamic Art University, Tabriz, Iran.

^{6*} Ph.D. Candidate in Islamic Urban Planning, Faculty of Architecture and Urban Planning, Tabriz Islamic Art University, Tabriz, Iran; Corresponding Author, [Email: e.zargami@tabriziau.ac.ir](mailto:e.zargami@tabriziau.ac.ir).

participation, and quality of life, all of which are closely related to the physical structure of urban environments. Changes in human behavior, spatial organization, and patterns of activity within historic neighborhoods play a crucial role in either reinforcing or weakening social sustainability. Therefore, understanding how physical–spatial factors contribute to social sustainability through the preservation of historical and cultural values is essential for informed urban conservation and regeneration strategies.

The city of Urmia, as one of Iran’s historic cities, has evolved around a coherent physical and social structure centered on the traditional bazaar, mosques, squares, and religious institutions. Within its historic core, the Mehdi-al-Qadam neighborhood stands out as a culturally diverse area that has historically accommodated Muslim, Armenian, and Assyrian communities. The presence of mosques, churches, and traditional residential patterns makes this neighborhood a valuable case for examining the relationship between physical form, cultural heritage, and social sustainability.

Theoretical Framework

The conceptual framework of this study was developed through the integration of Sustainable Place Theory and the Social Sustainability Model of Barron and Gauntlett. By adding an ecological dimension to Roger Trancik’s place theory, the study established a comprehensive framework linking physical, functional, perceptual, and ecological dimensions with the principles of social sustainability. Based on this framework, indicators including land-use diversity, equitable access to services, quality of physical form, and spatial connectivity were selected to evaluate the sustainability of historic urban fabrics.

Methodology

The research is applied in nature and adopts a mixed-methods approach. The study was conducted in two main phases. In the first phase, a theoretical framework was developed through an extensive review of literature on historic urban fabrics, cultural–historical values, and social sustainability. Key physical indicators related to social sustainability were extracted and a conceptual framework was formulated by integrating the Sustainable Place Model and the social sustainability principles proposed by Barron and Gauntlett, emphasizing diversity, equity, quality of life, connectivity, and integration.

In the second phase, the Mehdi-al-Qadam neighborhood was selected as a case study. A descriptive–survey method was employed to evaluate physical indicators, including land-use diversity, equitable access to services, physical form quality and connectivity. Data collection involved field observations, analysis of urban development plans, GIS-based mapping of land use, building quality, and building heights using ArcGIS, as well as in-depth semi-structured interviews with 15 long-term residents and local shopkeepers. Integration and connectivity were analyzed using space syntax methods through DepthmapX v10, focusing on global and local integration (HH and R3), depth and connectivity.

Results & Discussion

The findings indicate that land-use diversity in the Mehdi-al-Qadam neighborhood is relatively strong along the main surrounding streets, where commercial and service activities are concentrated. These areas exhibit higher levels of movement, interaction, and social presence. In contrast, the inner parts of the neighborhood are predominantly residential, with limited green spaces and public gathering areas, which reduces opportunities for social interaction and negatively affects social sustainability.

The analysis of physical form quality shows that a significant proportion of buildings are structurally acceptable and possess historical value, reflecting residents’ willingness to preserve the historic character of the neighborhood. This contributes positively to the sense of place and attachment among long-term residents. However, inappropriate renovation practices, incompatible materials and uncoordinated façade treatments—particularly along peripheral streets—have weakened visual coherence and historical identity. In addition, recent tendencies toward vertical expansion and an increasing number of tenants threaten social stability and neighborhood cohesion.

The space syntax analysis reveals that global and local spatial integration levels within the neighborhood are generally lower than those of surrounding main streets. Streets such as Hafez and Sardaran exhibit higher integration values due to their functional importance and commercial activity, whereas inner alleys show greater spatial depth and fragmentation. The lack of continuous, legible access networks and the absence of designated public spaces for social interaction reduce spatial intelligibility and limit social encounters. Moreover, weak correlations between connectivity and integration indicate low spatial clarity, which further undermines social sustainability.

Despite these challenges, the coexistence of mosques and churches within the neighborhood highlights its strong cultural diversity and historical significance. These religious landmarks act as symbolic anchors but lack adequately designed forecourts or public spaces that could enhance social interaction and collective activities.

Conclusion

The study demonstrates that social sustainability in historic urban fabrics is strongly influenced by physical–spatial factors, particularly land-use diversity, building quality, access networks, and spatial integration. In the Mehdi-al-Qadam neighborhood, social sustainability is partially achieved along major streets but remains weak within the inner fabric due to limited public spaces, fragmented access networks and inappropriate physical transformations.

To enhance social sustainability while preserving historical–cultural values, the study proposes several strategies, including:

- Designing and revitalizing public and semi-public spaces near religious and cultural landmarks to support social interaction.
- Promoting pedestrian-oriented routes
- Encouraging community-based cultural events, exhibitions, and ceremonies to strengthen social cohesion and sense of belonging.

Overall, integrating physical planning with cultural heritage conservation can play a pivotal role in reinforcing social sustainability in historic neighborhoods. The findings of this research can inform urban planners, designers and policymakers seeking to balance preservation and social vitality in historic urban areas of Iran and similar contexts.

Keywords

Historical Fabric, Social Sustainability, Historical-Cultural Values, Mehdi-Al-Qadam Neighborhood, Urmia

Citation:

Motalebi, Gh., Mirgholami, M., Hashempour, P., Nejhad Ebrahimi, A., & ZarghamiSoltanAhmadi, E. (2026). The Physical Factors Influencing Social Sustainability through the Preservation of Historical and Cultural Values in the Mehdi-al-Gadam Neighborhood of Urmia. *Journal of Urban Sustainable Development*, 7(22), 85-107.

 DOI: <https://doi.org/10.22034/usd.2025.2026409.1256>

 DOR:

URL: https://usdjournal.daneshpajooohan.ac.ir/article_729100.html?lang=en

Authors retain the copyright and full publishing rights.

Published by Daneshpajooohan Pishro Higher Education Institute. This article is an open access article licensed under the [Creative Commons Attribution 0/4 International \(CC BY 0/4\)](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

عوامل کالبدی مؤثر در پایداری اجتماعی از منظر حفظ ارزش‌های تاریخی - فرهنگی در محله مهدی‌القدم شهر ارومیه^۱

قاسم مطلبی^۱، مرتضی میرغلامی^۲، پریسا هاشم پور^۳، احد نژاد ابراهیمی^۴، ائلناز ضرغامی سلطان احمدی^{۵*}

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۴/۱۵ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۱۲/۱۲ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۶/۲۱ تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۳/۲۰

چکیده: یکی از موضوع‌هایی که در بافت‌های تاریخی شهری چندان به آن پرداخته نشده، مقوله پایداری اجتماعی است. بنابراین تغییر رفتارها و نحوه فعالیت انسانی در مسیر دستیابی به پایداری اجتماعی ضروری به نظر می‌رسد. این پژوهش درصدد است تا عوامل کالبدی مؤثر در پایداری اجتماعی بافت تاریخی را از طریق حفظ ارزش‌های فرهنگی - تاریخی با استفاده از منابع مختلف در محله مهدی‌القدم شهر ارومیه بررسی کند و درصدد پاسخ به این سوالات پژوهشی برآید که عوامل کالبدی مؤثر در پایداری اجتماعی بافت تاریخی کدامند؟ و چگونه کالبد محله مهدی‌القدم ارزش‌های تاریخی-فرهنگی را در خود محفوظ داشته است؟ و چه راهکارهایی می‌توان برای پایداری اجتماعی از طریق ساختار کالبدی محله مهدی‌القدم شهر ارومیه ارائه نمود؟ این تحقیق با روش تحقیق ترکیبی پژوهش شده است. به این منظور شاخص‌های کالبدی در پایداری اجتماعی استخراج گردید و در نهایت چارچوب مفهومی پژوهش ارائه شد. سپس برای بررسی شاخص‌های کالبدی به روش توصیفی - پیمایشی محله مهدی‌القدم در بافت تاریخی شهر ارومیه انتخاب شد. برای تحلیل شاخص‌های نظیر تنوع کاربری زمین، بهره‌مندی یکسان همه از خدمات و کیفیت فرم کالبدی از نتایج مصاحبه با ساکنان و بررسی نقشه‌های کاربری زمین، کیفیت ابنیه و تعداد طبقات در نرم‌افزار Arc GIS و برای تحلیل میزان پیوستگی و ارتباطی، از تحلیل میزان هم پیوندی و ارتباط با روش چیدمان فضا در نرم‌افزار DepthmapX v10 استفاده گردیده است. نتایج تحقیق نشان داد که معیارهای انتخابی تنها در بخشی از خیابان‌های داخل محله مهدی‌القدم صادق است و بقیه بافت پایداری اجتماعی مطلوبی از لحاظ نظام کاربری زمین و دسترسی و ارتباط و هم پیوندی ندارد و این عوامل باعث کاهش میزان حضور افراد و تعامل اجتماعی آن‌ها را در سطح محله شده است. لذا می‌توان برای بهبود پایداری اجتماعی راهکارهایی نظیر طراحی مکان‌هایی برای برقراری تعاملات اجتماعی، اختصاص مسیرهای پیاده و... پیشنهاد داد.

واژگان کلیدی: بافت تاریخی، پایداری اجتماعی، ارزش‌های تاریخی - فرهنگی، محله مهدی‌القدم، شهر ارومیه

^۱ این مقاله مستخرج از کلاس درسی دوره دکتری شهرسازی اسلامی با عنوان "مسائل شهرسازی معاصر" می‌باشد که در دانشگاه هنر اسلامی تبریز انجام گرفته است.

^۲ استاد، گروه معماری، دانشکده‌گان هنرهای زیبا، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

^۳ استاد، گروه شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اسلامی تبریز، تبریز، ایران.

^۴ استاد، گروه معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اسلامی تبریز، تبریز، ایران.

^۵ استاد، گروه معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اسلامی تبریز، تبریز، ایران.

^{۶*} دانشجوی دکتری شهرسازی اسلامی، گروه شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اسلامی تبریز، تبریز، ایران. نویسنده مسئول:

۱- مقدمه و بیان مسئله

شهر به عنوان یک موجود پویا در حال زندگی و رشد، همواره در حال بازسازی و بهسازی خود است. طی سالها و قرن ها این نو شدگی (نه به معنی مدرنیست امروز) در تمام ابعاد شهر یعنی کالبد، فرهنگ، اقتصاد، اجتماع صورت می گرفته است. شهرداری پیکر و اندام کالبدی است. یکی از اجزای این پیکره بندی بافت قدیم و بافت تاریخی شهر است که نمی توان آن را جدا از کلیت شهر شناخت و نه شهر را بدون سامان دهی محله قدیمی می توان سامان بخشید. بافت های تاریخی که محصول تعامل میان عوامل متعددی بوده و به گونه ای نیرومند، ویژگی های فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و معیشتی زمان و مکان خاص خود را بیان می دارند دارای ارزش و اهمیت ویژه ای هستند. ارزش یک بافت شهری تاریخی، به سبب ارزش بناها و آثار تاریخی موجود در آن و ارتباط میان آن ها به وجود می آید؛ بنابراین ارزش را باید در کل بافت و بناها و آثار تشکیل دهنده بافت بررسی نمود. برخی از بافت های تاریخی برخلاف دارا بودن پتانسیل ها و نقاط قوت، در طول زمان با تحولات بسیاری روبرو شده و به تدریج دچار اختلال در ابعاد مختلف کارکردی، اقتصادی، اجتماعی، کالبدی، ارتباطی و زیست محیطی شده و به بافت های ناکارآمد و ناپایدار تبدیل گردیده است. مشکلات و محدودیت هایی نظیر ناهمخوانی کالبد و فعالیت، وجود عناصر ناهمخوان شهری، کمی سرانه ی برخی کاربری ها مانند فضاهای فراغتی، فرهنگی و پارکینگ، نبود سلسله مراتب مناسب در شبکه ی ارتباطی و عدم نفوذپذیری به داخل بافت ارگانیک، کاربری های ناسازگار و جذب ترافیک، کمبود فضاهای عمومی مناسب جهت شکل گیری تعاملات اجتماعی، اختلال و نابسامانی در نظام کاربری زمین، برخی آلودگی های زیست محیطی، قرارگیری برخی قسمت های بافت در حریم آثار تاریخی و ضوابط نامناسب ساخت و ساز در آن، خروج تدریجی سرمایه و فعالیت سبب کاهش اهمیت و ارزش بافت تاریخی و هویت ساز شهرها شده و سبب خروج گروه های با توان مالی بالا و جایگزینی با گروه های کم درآمد و فاقد حس تعلق به

مکان و فضا گردیده است. این موارد از جمله مسائلی است که هر کدام در حد و اندازه خود تأثیر مهمی در شکل یابی بافت های تاریخی شهرهای امروز ایران داشته و لزوم پرداخت منطقی و معقول بر این مناطق و احیا ارزش های آن ها را مطرح می نماید.

هم چنین از موضوع های دیگری که در بافت های تاریخی شهری چندان به آن پرداخته نشده، مقوله پایداری اجتماعی است. بر اثر فعالیت ها و رفتارهای ناصحیح جامعه انسانی، پیامدهایی گریبان جامعه را می گیرد که در صورت تداوم آن ها تمامی ساختارهای اجتماعی - فرهنگی جوامع متلاشی می شود و هرج و مرج و اغتشاش حاکم می شود؛ بنابراین تغییر رفتارها و نحوه فعالیت انسانی در مسیر دستیابی به پایداری اجتماعی ضروری به نظر می رسد.

شهر ارومیه به عنوان یک شهر تاریخی در طول حیات خود از ساختار کالبدی و عملکردی معینی با محوریت بازار به عنوان ستون فقرات شهر و محوریت عناصر کارکردی اصلی مانند میدان و مسجد جامع و مراکز حکومتی در قلب و یا جوار بازار به همراه ساختار اجتماعی منحصر به فرد خود، با بافتی یکپارچه و ارگانیک در محدوده ای به مساحت ۳۰۰ هکتار با بارو و دروازه های هفت گانه شکل گرفته است، که مطابق با اوضاع اجتماعی - فرهنگی و سیاسی و اقتصادی در طی ادوار مختلف دچار تحولاتی در ساخت و بافت شده و این امر تأثیراتی بر ارزش های اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و تاریخی بافت تاریخی داشته است. در این میان برخی از عناصر و ارزش هایی که در طول روند تکاملی شهر نقش برجسته ای داشته اند، بایستی به عنوان مجموعه های با ارزش و هویت بخش تاریخی - فرهنگی شهر ارومیه، از گزند طرح های توسعه شهری کنونی که ناشی از مشکلات امروزی است، در امان بمانند و توجه بیشتری نسبت به آن ها جهت ادامه جریان زندگی و جلوگیری از فرسودگی کالبدی و عملکردی اعمال گردد.

بنابراین پژوهش حاضر درصدد است تا به بررسی عوامل کالبدی مؤثر در پایداری اجتماعی بافت تاریخی از منظر حفظ ارزش های فرهنگی - تاریخی پرداخته و با استفاده از منابع مختلف به بررسی و تحلیل محله مهدی القدم که نمونه

از روش تحقیق کمی برای بررسی احساس تعلق، سرمایه اجتماعی، محیط درک شده، تعاملات اجتماعی/امنیت، تعامل با فضا، رضایت از فضا و صدا و نفوذ استفاده شده است. نتایج پژوهش نشان داده است که مدل توسعه یافته MCSA کارآمد بوده و برای اندازه گیری پایداری اجتماعی شهرهای دیگر نیز قابل اعمال است.

در پژوهشی لاریمیان^۴ و همکاران (۲۰۲۰) با عنوان "پایداری اجتماعی شهری در مقیاس محله: اندازه گیری و تأثیر عوامل کالبدی و شخصی" پنج محله شهر داندین نیوزیلند به بررسی نقش عوامل مختلف کالبدی (فرم شهری) نظیر تراکم، کیفیت طراحی شهری، ترکیب کاربری زمین و زیرساخت حمل و نقل و شخصی (اجتماعی-اقتصادی) نظیر سطح درآمد، مالکیت خانه و مدت زمان سکونت در تقویت یا تضعیف جنبه های مختلف پایداری اجتماعی محله با استفاده از مدل پیشنهادی USS پرداخته است. یافته های پژوهش نشان می دهد اثرات عوامل فیزیکی و شخصی می تواند بسته به ابعاد مختلف USS متفاوت باشد. همچنین از بین چهار عامل کالبدی، کیفیت طراحی شهری و در میان عوامل شخصی، مدت زمان سکونت تأثیر گذارترین عواملی هستند که تأثیر مثبت قابل توجهی بر ابعاد مختلف USS و پایداری اجتماعی شهری دارد.

در ایران نیز مطالعات گسترده ای در زمینه پایداری اجتماعی و شاخص های آن انجام شده است. برای نمونه حسن زاده و سلطان زاده (۱۳۹۶) در مقاله ای با عنوان "تدوین مدل مفهومی تحقق پایداری بافت های تاریخی با رویکرد راهبردی برنامه ریزی بازآفرینی" مدل پیشنهادی را برای مداخله در بافت تاریخی بر اساس رویکرد راهبردی ارائه داده است. در این مقاله با رویکرد کیفی و روش تحلیل محتوا شاخص هایی نظیر منظرسازی، کیفیت محیطی، ثبات و سرزندگی اقتصادی، کیفیت زندگی و انسجام اجتماعی را بررسی کرده است. نتایج مقاله نشان داده است که پنج حالت برای مداخله در بافت تاریخی نظیر وجود شرایط کالبدی ناپایدار، پایداری نسبی کالبدی و اقتصادی، پایداری نسبی

بارزی از عناصری واجد ارزش های فرهنگی- تاریخی در بافت تاریخی شهر ارومیه است بردارد. این پژوهش درصدد پاسخ به سؤالات پژوهشی زیر است:

- ۱- عوامل کالبدی مؤثر در ایجاد و تداوم پایداری اجتماعی در بافت تاریخی شهر ارومیه کدامند؟
- ۲- چگونه کالبد محله مهدی القدم ارزش های تاریخی- فرهنگی را در خود محفوظ داشته است؟
- ۳- چه راهکارهایی می توان برای پایداری اجتماعی از طریق ساختار کالبدی محله مهدی القدم شهر ارومیه ارائه نمود؟

۲- پیشینه و مبانی نظری پژوهش

مطالعات گسترده ای در زمینه پایداری اجتماعی صورت گرفته است. به عنوان نمونه عابد^۱ (۲۰۱۷) در مقاله ای با عنوان "ارزیابی پایداری اجتماعی: تحلیل تطبیقی" به مطالعه درک جنبه های کالبدی نظیر دسترسی به امکانات عمومی/گره های اجتماعی، دسترسی به فضاهای عمومی و طراحی انعطاف پذیر و غیر کالبدی پایداری اجتماعی و ارزیابی کاربرد آن در توسعه مسکن دو مجتمع مسکونی و اطراف آن (ریبات و یالما^۲) در امان پرداخته است. در این تحقیق از یک رویکرد ترکیبی اکتشافی با استفاده از مطالعات موردی برای بررسی جنبه های کالبدی نظیر دسترسی به امکانات عمومی/گره های اجتماعی، دسترسی به فضاهای عمومی و طراحی انعطاف پذیر و جنبه های غیر کالبدی نظیر احساس امنیت، شبکه اجتماعی، احساس تعلق و حس جامعه پذیری استفاده شده است. نتایج حاکی از آن است که طراحی ضعیف به دلیل عدم وجود پارامترهای پایداری اجتماعی، انرژی منفی ایجاد کرده است؛ بنابراین، نیاز به در نظر گرفتن نقش زیرساخت های اجتماعی در طراحی و برنامه ریزی توسعه مسکونی مهم است.

از سوی دیگر، داگ و ارس^۳ (۲۰۱۹) در پژوهشی با عنوان "اندازه گیری پایداری اجتماعی با مدل MCSA: مورد پژوهی گوزلیورت" مدلی تحت عنوان «اندازه گیری شهر از جنبه های اجتماعی» (MCSA) را برای اندازه گیری پایداری اجتماعی در بافت شهری، پیشنهاد کرده است. در این پژوهش

³ Aras & Dogu

⁴ Larimian

¹ Abed

² Ribat & Yalema

۲-۱-۱- مفهوم بافت تاریخی و ارزش های آن

عبارت "بافت شهری تاریخی" فضایی را متصور می شود که تمامی عناصر فیزیکی مکانی با نام "شهر" را با تمام ابعاد روز اجتماعی و اقتصادی آن شامل شده و "تاریخی بودن" جنبه زمانی و به نوعی فرهنگی و ارزشی آن را تعریف می نماید (حناچی و پورسراجیان، ۱۳۹۱، ۱۴۸). بافت تاریخی به بناها و مجموعه هایی اطلاق می شود که پیش از سال ۱۳۰۰ هجری شمسی تشکیل شده و به ثبت آثار ملی رسیده یا این قابلیت را داشته باشند که جز این دسته از آثار قرار بگیرند (عالی و تاجیک، ۱۳۹۳، ۱۹). بافت های شهری کهن نمودی از وضعیت اجتماعی و فرهنگی و تغییرات معماری و شهرسازی در ادوار تاریخی مختلف، ارزش ها و فن آوری های زمان خود هستند (Ratiu, 2013) (حیبی و همکاران، ۱۳۸۹، ۱۶). میراث فرهنگی نیز ردپای انسان در طول تاریخ که حامل پیامی انسانی است. یکی از کلیدی ترین موضوعات در مباحث مربوط به میراث فرهنگی موضوع ارزش است. برای این که تمام آنچه ما در رابطه با میراث فرهنگی انجام می دهیم اعم از شناسایی، سیانت، حفاظت و معرفی، همه نه تنها به سبب ارزش هایی که میراث فرهنگی داراست صورت می گیرد بلکه از طریق تعیین و به کارگیری این ارزش ها و اولویت هایی که برای هر یک قائل می شویم انجام این امور ممکن می گردد (حجت، ۱۳۸۰، ۹۵ و ۸۹).

به اعتقاد فلامکی ارزش ها، موجودیت هایی هستند برخاسته از بستر آنچه اخلاقیات نامیده می شود که نزد آدمیان به توافقی ضمنی مورد پذیرش قرار می گیرند. ارزش ها می توانند از راه سنت ها و مذهب ها و اسطوره ها به مقیاس روز آیند (فلامکی، ۱۳۸۶، ۳۴۷). حجت (۱۳۸۰، ۹۶) معتقد است برای توصیف ارزش یک اثر تاریخی، می توان آن را بخشی از قابلیت یک اثر دانست که متأثر از موقعیت مکانی و زمانی و به تبع آن مبتنی بر ضرورت ها و نیازهای جامعه معنا می یابد. به باور فیلدن^۱ (۲۰۰۷، ۱) یک اثر دارای ارزش های معماری، زیبایی شناسی، تاریخی، باستان شناسی، اقتصادی، اجتماعی و حتی سیاسی، معنوی و نمادین است؛

کالبدی و اجتماعی، پایداری کالبدی و ناپایداری در ابعاد اقتصادی - اجتماعی و وضعیت کاملاً ناپایدار در تمام ابعاد مختلف وجود دارد. رزاقی اصل و خوش قدم (۱۳۹۶) در پژوهشی با عنوان "سنجش عوامل بهبود پایداری اجتماعی در بازآفرینی از منظر ساکنان" به بررسی عوامل تأثیرگذار در ارتقای پایداری اجتماعی محله شیوا تهران پرداخته است. در این پژوهش شاخص هایی نظیر تعلق خاطر به محله، محله قابل پیاده روی، سرزندگی و نشاط، امنیت، تأمین مسکن مناسب، مشارکت اجتماعی، توزیع عادلانه منابع و خدمات، ایجاد فرصت های شغلی، آموزش، فعالیت و حضور در محل، توانمندسازی ساکنان، بهداشت و سلامت، حس رضایت، اوقات فراغت، رضایت از درآمد با روش توصیفی پیمایشی مورد بررسی قرار گرفته است. نتایج پژوهش حاکی از این است که تساوی حقوق، کیفیت زندگی، امنیت اجتماعی، تعامل اجتماعی، عدالت اجتماعی و مشارکت اجتماعی به ترتیب بیشترین تأثیر را در ارتقای پایداری اجتماعی بافت فرسوده شیوا دارا می باشند که با در نظر گرفتن این عوامل در نوسازی بافت می توان شاهد حفظ و تقویت نظام های اجتماعی - فرهنگی محله بود.

پژوهش های بیان شده در کشورهای در حال توسعه و کم تر توسعه یافته به بررسی عوامل مؤثر بر پایداری اجتماعی نظیر عوامل کالبدی و غیر کالبدی و تأثیر آن پرداخته است اما در ایران بیشتر پژوهش های انجام شده تنها به بررسی مسئله پایداری اجتماعی و سنجش شاخص آن به خصوص بیشتر به شاخص های غیر کالبدی تأکید کرده است اما پژوهش حاضر درصدد است که رابطه میان عوامل کالبدی مؤثر در پایداری اجتماعی ساختار یک بافت را از طریق حفظ ارزش های فرهنگی - تاریخی مورد مطالعه قرار دهد موضوعی که در پژوهش های ذکر شده در ایران مورد بررسی قرار نگرفته است.

۲-۱-۲ مبانی نظری

برای رسیدن به چارچوب مفهومی پژوهش، بررسی مفاهیم ارزش های بافت تاریخی، پایداری بافت تاریخی و پایداری اجتماعی و اصول آن ضروری است.

^۱ Feilden

به تناسب شرایط، تعریف و به طور مستقیم یا غیرمستقیم سبب بازدهی مالی آثار می گردد (رحیم زاده و نجفی، ۱۳۸۸).

۲-۱-۲- پایداری بافت تاریخی

پایداری در بافت‌های تاریخی در پی یافتن این مهم است که چگونه حفاظت از ارزش‌های تاریخی می‌تواند با توسعه همراه شود. احیا بافت‌های تاریخی باید در ابعاد کالبدی یعنی حفظ ارزش‌های معماری و زیبایی‌شناسی در بافت تاریخی (Pendlebury, 2005, 270-296)، (Conzen, 1996, 56-78)، (زیته، ۱۳۸۵، ۴۹-۵۹ و ۶۱-۷۰)، (Ashworth & Bianchini, 1990, 140-145)، (Goodall, 1990, 1-21)، (Parkinson, 1993, 3-13)، (Larkham, 1996, 312-340)، (Jokilehto, 2017, 203-230)، (Lichfield, 2009, 149-149)، (Vehbi & Hoskara, 2009)، (گل، ۱۳۸۷، ۱۲۳) و ابعاد اجتماعی نظیر مشارکت اجتماعی و ارتقا شأن ساکنین حاضر در محل و انسجام اجتماعی (Orbasli, 2000, 148-149)، (Heath et al., 1996)، (Larkham, 1996, 92)، (Montgomery, 2004, 35)، (Robert & Sykes, 2000, 18-21)، (Kearns & Philo, 1993, 95-95)، (مامفورد، ۱۳۸۵) و ابعاد اقتصادی صورت بگیرد تا پایداری در بافت تاریخی حاصل گردد (سلطان‌زاده و حسن‌زاده، ۱۳۹۶، ۶۱). در (جدول شماره ۱) ویژگی‌های پایداری بافت تاریخی از دیدگاه صاحب‌نظران مختلف بیان شده است.

جدول ۱. ویژگی‌های پایداری بافت تاریخی از دیدگاه صاحب‌نظران مختلف. مأخذ: (سلطان‌زاده و حسن‌زاده، ۱۳۹۶: ۶۱)

معیار کلان	معیار خرد	ویژگی پایداری بافت تاریخی	مؤلفه
منظرسازی	- معماری در خور - خوانایی - تداوم کالبدی - هویت - منحصر به فرد	- ایجاد تعادل میان حفاظت از ارزش‌های تاریخی شهر با تجدد و توسعه (Pendlebury, 2005, 270-296) - ساخت بناهای جدید با احترام به بافت کالبدی موجود (Conzen, 1996, 56-78) - احیا بافت کهن و الهام‌گیری از آن‌ها در ساخت بافت پیرامون (زیته، ۱۳۸۵، ۴۹-۵۹) - استفاده از شیوه‌های هنری گذشته برای طراحی مجدد فضا (زیته، ۱۳۸۵، ۶۱-۷۰) - تأکید بر اهمیت اصالت طرح، مواد و مصالح، کاربری و مکان (Ashworth & Goodall, 1990, 140-145)	کالبدی
حفاظت	- اصالت - نمادین بودن - نقش‌انگیزی - بصری	- استفاده از فرهنگ و هویت تاریخی در مرمت بافت تاریخی برای ایجاد تشخص (Bianchini & Parkinson, 1993, 1-21) - حفاظت از میراث تاریخی بر اساس احترام به ارزش‌های تاریخی (Larkham, 1996, 3-13) - شناخت و به‌کارگیری ارزش‌های زیبایی‌شناسی، تاریخی بافت تاریخی (Jokilehto, 2017, 312-340)	

اما اولین تأثیر یک اثر، عاطفی است چراکه نمادی از هویت و تداوم فرهنگی و بخشی از میراث ماست.

ارزش یک بافت شهری تاریخی، به سبب ارزش بناها و آثار تاریخی موجود در آن و ارتباط میان آن‌ها به وجود می‌آید؛ بنابراین ارزش را باید هم در کل بافت و هم در بناها و آثار تشکیل‌دهنده بافت بررسی نمود. بافت تاریخی دارای ارزش‌های قابل توجهی است که از جمله می‌توان به ارزش‌های اجتماعی- فرهنگی، تاریخی، اقتصادی و... اشاره نمود. ارزش‌های فرهنگی و اجتماعی هسته یا مرکز سنتی ارزش‌های حفاظتی‌اند که به یک شی یا بنا یا مکان ضمیمه شده‌اند و در جهت حفظ مفهومش برای مردم یا گروه‌های اجتماعی مربوط است (Mason, 2002).

ارزش‌های تاریخی عنوان کلی مجموعه‌ای از ارزش‌های آثار است که در آن آفرینش اثر به ودیعه گذاشته شده و به این ترتیب فارغ از تداوم تاریخی اثر، از فرآیند آفرینش آن حاصل شده است (حناچی و پورسراجیان، ۱۳۹۱، ۱۱). ارزش‌های فرهنگی- نمادی شبیه ارزش‌های تاریخی، یک‌قسمتی از هر عقیده و نظری نسبت به میراث هستند. ارزش‌های فرهنگی برای ایجاد وابستگی فرهنگی در حال حاضر به کار برده می‌شوند و می‌توانند تاریخی، سیاسی، قومی (اقلیتی) یا وابسته به معانی دیگر در جوار هم باشند (Mason, 2002). ارزش‌های اقتصادی، ارزش‌هایی است که

مؤلفه	ویژگی پایداری بافت تاریخی	معیار خرد	معیار کلان
عملکردی	- لزوم ایجاد هماهنگی میان خدمات قابل ارائه محدوده با نیازهای دوران معاصر (Lichfield,2009,203-230) - هم پیوندی میان فضای قدیم و جدید (گل، ۱۳۸۷: ۱۲۳) - توجه به ساختارهای حرکت و دسترسی، فضاهای شهری سرزنده با عملکردهای متنوع به عنوان بخشی از ساختار بافت تاریخی (Vehbi & Hoskara,2009)	- پویایی و سازگاری - تنوع کاربری ها	کیفیت محیطی
آینده	- در نظر گرفتن بعد اجتماعی به عنوان مهم ترین بعد مرمت شهری (Orbasli,2000,148-149) - درک حس زمان و مکان از بافت تاریخی با استفاده از تنوع ساختاری متناسب با دوره تاریخی (Larkham,1996,92) - ارتقا شأن اجتماعی برای حفظ ساکنین اصلی بافت (Heath et al.,1996) - ایجاد سرزندگی در طراحی بر اساس زمان (Montgomery,2004)	- امنیت - حس مکان - روحیه زندگی	کیفیت زندگی
	- تأکید بر استفاده از مشارکت اجتماعی پیش از طراحی در بافت های تاریخی (Robert & Sykes,2000,35) - توجه به نقش فرهنگ و استفاده از ارزش های تاریخی در طراحی مجدد (Kearns & Philo,1993,18-21) - استفاده از بستر تاریخی شهر به عنوان فرصتی برای فرهنگ سازی و نمایشی از فعالیت اجتماعی (مامفورد، ۱۳۸۵، ۹۵-۶۵)	- عدالت اجتماعی - هویت - سرزندگی - مشارکت اجتماعی	انسجام اجتماعی

۲-۱-۳- پایداری اجتماعی

برای پایداری و همبستگی اجتماعی اشاره می کند (Murphy,2012).

۲-۱-۳-۱- ابعاد و سیاست های پایداری اجتماعی

دیکسون و کلانتونو (۲۰۰۹) ابعاد پایداری اجتماعی در پروژه های شهری را در ده دسته تقسیم بندی نمودند: تغییرات جمعیتی، آموزش، شغل، رفاه و امنیت، مسکن و بهداشت محیط، هویت، حس مکان و فرهنگ، حضور پذیری و توانمندسازی افراد، نهادهای اجتماعی و تعاملات اجتماعی، کیفیت زندگی (Colantonio et al., 2009). قهرمانپوری^۳ و همکاران (۲۰۱۵) ابعاد مؤثر پایداری اجتماعی شهری در فضاهای عمومی مانند اتصال، خوانایی، حس مکان، حفظ ویژگی های محلی، ایمنی، راحتی، خدمات عمومی، امکانات اجتماعی، شمولیت و تنوع را بیان کرده است. نستر و همکاران (۱۳۹۲) ابعاد پایداری اجتماعی در سه مؤلفه مشارکت (پیوستگی اجتماعی، مشارکت اجتماعی)، امنیت (امنیت اجتماعی، اعتماد اجتماعی)، کیفیت زندگی (بعد

در این پژوهش با توجه به هدف پژوهش سعی شده است از میان پایداری اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی، پایداری اجتماعی را مورد بررسی قرار دهد. دیدگاه جامعه شناسی، «لیتیگ و گریسلر»، پایداری اجتماعی را چنین تعریف کرده اند: «پایداری اجتماعی مکان» کیفیتی از جامعه است که ماهیت روابط اجتماعی را که از طریق کار و روابط درون جامعه به وجود می آید، نشان می دهد (شیعه و جهاندار، ۱۳۹۵).

لاریمیان و صادقی^۲ (۲۰۲۱: ۴)، یک محله پایدار اجتماعی را به عنوان محله ای تعریف می کند که دسترسی برابر ساکنان به امکانات، خدمات و مسکن ارزان قیمت را فراهم می کند؛ محیطی قابل دوام و امن برای تعامل و مشارکت در فعالیت های جامعه ایجاد می کند؛ و حس رضایت و افتخار نسبت به محله را به گونه ای تقویت می کند که مردم دوست دارند اکنون و در آینده در آنجا زندگی کنند. مورفی در تعریف پایداری اجتماعی به چهار رکن اصلی نظیر عدالت، مشارکت، آگاهی

³ Ghahramanpouri

¹ Littig & Griebler

^۲ Larimian & Sadeghi

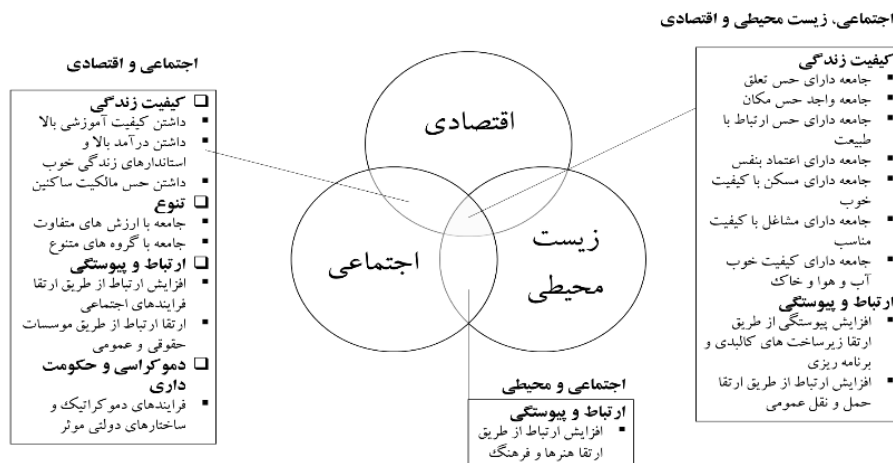
نیازهای اساسی جامعه، ارتقا حس تعلق مکان، امنیت، تعامل با طبیعت، مکان تعلق، اعتماد به نفس، ارتقا کیفیت آموزش، اشتغال، درآمد و سطح زندگی، سلامتی، هوای پاک، مسکن و فرصت برای پیشرفت اجتماعی، ارتباط و پیوستگی (احساس مسئولیت جامعه، شفاف سازی نقاط قوت و الزامات برای یک جامعه، برآورده کردن الزامات خاص جامعه، انتقال آگاهی از نسلی به نسل دیگر و ترویج و ارتقا ساختارهایی که بر فرایندهای اجتماعی حاکم هستند) و دموکراسی و حکومت داری (ساختار حکومت پاسخگو و باز، اطلاعات، تخصص و دسترسی به دانش، ساختارهای حاکمیتی مؤثر و فرایندهای دموکراتیک و ساختارهای حاکمیتی یکپارچه) باشد (McKenzie, 2004; Barron & Gauntlett, 2002).

ارتباط سه موضوع اصلی پایداری (اقتصادی، زیست محیطی و اجتماعی) تأثیر بسزایی در شکل گیری ارتباط، هویت، برنامه ریزی، زیرساخت های اجتماعی و کالبدی جوامع دارد. لذا در (شکل شماره ۱) ارتباط میان ابعاد پایداری با اصول پایداری اجتماعی نشان داده شده است.

ذهنی کیفیت زندگی، بعد عینی کیفیت زندگی) دسته بندی کرده است. همه این عوامل برای پایداری اجتماعی در سطح محلات و جوامع ضروری هستند و ارزیابی هریک از این موارد برای ارتقا کیفیت زندگی بافت های شهری مهم است.

۲-۱-۳-۲- اصول پایداری اجتماعی

در پژوهشی که بارون و گانتلت "الگوی پایداری اجتماعی" را بیان کردند: اصول پایداری اجتماعی را دستیابی به اهداف جوامع پایدار از لحاظ اجتماعی و بیانگر چشم انداز یک جامعه سالم و سرزنده هم در حال و هم در آینده تعریف نموده است (Barron & Gauntlett, 2002). پایداری اجتماعی را می توان به عنوان یک وضعیت مثبت و یک فرایند در جوامع تعریف کرد که قادر به دستیابی به شاخص های برابری (فرصت های برابر برای همه اعضای جامعه، دسترسی یکسان به خدمات کلیدی، برابری بین نسل ها و بهره مندی یکسان همه از امکانات جامعه)، تنوع (وجود گروه های مختلف با ارزش های متفاوت، حس مالکیت جامعه و مشارکت گسترده سیاسی شهروندان)، کیفیت زندگی (فراهم کردن

شکل ۱. مدل پایداری اجتماعی (ارتباط میان ابعاد پایداری با اصول پایداری اجتماعی) مأخذ: (Barron & Gauntlett, 2002)

۲-۱-۳-۲- مدل مکان پایدار

تدوین شده بود، مرتفع شود. مبحث "پایداری مبتنی بر بوم شناسی" و توجه به محیط و قرارگاه طبیعی شهرها از جمله مباحثی است که از دهه ۱۹۸۰، طرح شده و برخی از مهم ترین نظریه های طراحی شهری به واسطه عدم لحاظ آن مورد چالش

اگرچه نظریه "مکان" پیشنهادی کانتر بنیان نظری کارآمد و قابل توجهی برای طراحی شهری است، با این وجود، در پرتو پیشرفت های دانش طراحی شهری در دهه های اخیر لازم است که برخی نارسایی های نظریه مزبور که در دهه ۱۹۷۰ میلادی

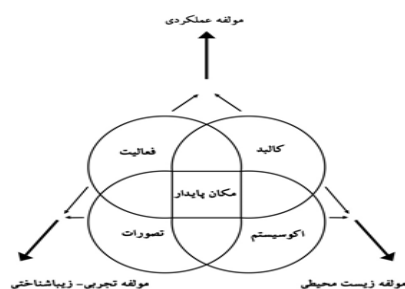
¹ Barron & Gauntlett

۲-۱-۴- چارچوب مفهومی پژوهش

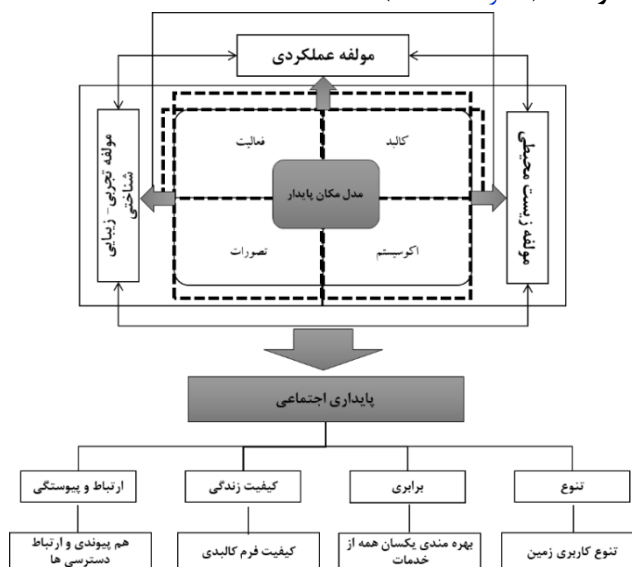
با توجه به (شکل شماره ۳)، برای ارائه چارچوب مفهومی پژوهش با تأکید بر هدف پژوهش از نظریه مکان پایدار و مدل پایداری اجتماعی بارون و گانتلت استفاده شده است. نظریه مکان پیشنهادی که توسط کانتر مکان را برآیند سه مؤلفه کالبد، فعالیت و تصورات ارائه کرده است اما در این نظریه بر این که مبحث پایداری مبتنی بر بوم‌شناسی و توسعه نادیده گرفته شده است. لذا به منظور رفع نارسایی مزبور در مدل مکان پایدار بعد بوم‌شناسی اضافه گردید تا ابزار مناسبی برای طراحان مورد استفاده قرار گیرد. در مدل مکان پایدار ارتباط‌هایی که ابعاد کالبد، فعالیت تصورات و بوم‌شناسی با همدیگر دارند و سبب تشکیل مؤلفه‌های زیست‌محیطی، عملکردی و زیبایی‌شناختی گردیده، با مدل پایداری اجتماعی که بارون و گانتلت در (شکل شماره ۱) بیان شده است هم‌پوشانی دادیم و برآیند ارتباط بین مؤلفه زیست‌محیطی، عملکردی و زیبایی‌شناختی با اصول پایداری اجتماعی (تنوع و برابری و کیفیت زندگی و ارتباط و پیوستگی) با تأکید بر ویژگی‌های پایداری بافت تاریخی را در نظر گرفتیم و شاخص‌هایی نظیر تنوع کاربری زمین و بهره‌مندی یکسان همه از خدمات و کیفیت فرم کالبدی و هم‌پیوندی و ارتباط دسترسی‌ها را برای تحلیل داده‌ها انتخاب کردیم.

قرار داشته‌اند، به نظر می‌رسد که مدل "مکان" کانتر نیز می‌تواند با افزودن بعد بوم‌شناسی به آن همچنان به‌مانند ابزارهای نظری مناسبی مورد استفاده قرار گیرد؛ بر این اساس گلکار مدل "مکان پایدار" را پیشنهاد می‌کند که علاوه بر سه بعد "کالبد"، "فعالیت" و "تصورات" پیشنهادی کانتر، بعد جدیدی تحت عنوان "اکوسیستم" نیز به ابعاد گوناگون "مکان" می‌افزاید.

بر اساس (شکل شماره ۲) مدل چهاربعدی "مکان پایدار" می‌تواند مبنای نظری بازشناسی مؤلفه‌های سازنده کیفیت طراحی شهری قرار گیرد. از ترکیب ابعاد چهارگانه محیط، سه مؤلفه "کیفیت عملکردی"، "کیفیت تجربی-زیباشناختی" و "کیفیت زیست‌محیطی" به‌مانند نیروهای شکل‌دهنده کیفیت کلی طراحی شهری یک مکان استنتاج می‌شوند (گلکار، ۱۳۹۷، ۳۳)؛ بنابراین می‌توان از مدل مکان پایدار به‌عنوان رویکرد اصلی پایداری اجتماعی برای مداخله در بافت تاریخی بهره گرفت.

شکل ۲. مدل مکان پایدار گلکار مأخذ: (گلکار، ۱۳۹۷، ۳۳)

شکل ۳. چارچوب مفهومی پژوهش

۳- روش تحقیق

برای انجام مصاحبه به تدوین سؤال‌هایی بر اساس شاخص‌های پژوهش، برای تسهیل مصاحبه با مشارکت‌کنندگان پرداخته است. جهت تأیید روایی مصاحبه‌ها سؤالات بر اساس چهارچوب پژوهش تدوین شد و جهت تأیید از معرض نظر اساتید گذشت. روش نمونه‌گیری برای انجام مصاحبه‌ها برای انتخاب ساکنان و کسبه‌ی محلی، روش نمونه‌گیری در دسترس است. پایایی پژوهش بر اساس افرادی که به لحاظ سکونتی سابقه بالایی در محله دارند و نظرات مشابهی که برای سؤال‌های مصاحبه ارائه می‌دهند، بررسی گردید.

۴- بحث و یافته‌های پژوهش

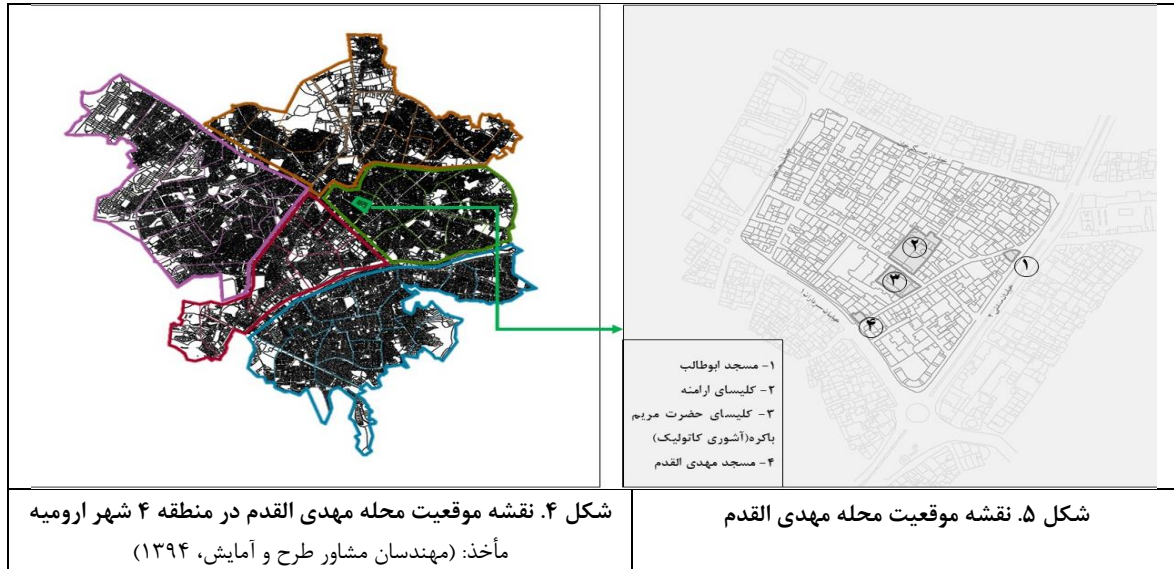
۴-۱- معرفی محله مهدی القدم شهر ارومیه

منطقه ۴ با مساحتی برابر ۹۷۰ هکتار در مرکز شهر ارومیه قرار داشته و مهم‌ترین مراکز و راسته‌های تجاری و خدماتی شهر را در خود جای داده است (مهندسین مشاور طرح و آمایش، ۱۳۸۵). محدوده‌های این منطقه در داخل محدوده فرضی حصار و باروی کهن شهر ارومیه جای گرفته و شامل محله‌هایی نظیر یوردشاه، آغداش، هزاران، نوگچر، دلگشا، بازارباش، هندو، هفت آسیاب، عسگرخان، مهدی القدم و علی گور که می‌گردد. لذا برای بررسی عوامل کالبدی مؤثر در پایداری اجتماعی از طریق حفظ ارزش‌های فرهنگی-تاریخی از میان محله‌های بیان‌شده بالا، محله مهدی القدم به سبب دارا بودن تنوع فرهنگی مختلف و عناصر شاخص ویژه هر قوم به‌عنوان نمونه موردی انتخاب شد و مورد بررسی قرار گرفت.

با توجه به (شکل شماره ۴ و ۵) محله مهدی القدم در شمال غربی شهر واقع است و از سمت غرب با محله نوگچر و از طرف شرق به محله عسگرخان محدود می‌شود و از گذشته محل سکونت آشوری‌ها و ارامنه بود و حتی امروزه نیز اکثر اقلیت‌های مذهبی در آنجا ساکن می‌باشند.

این تحقیق با توجه به هدف پژوهش از نوع تحقیق‌های کاربردی است که با روش تحقیق ترکیبی پژوهش شده است. این پژوهش در دو بخش انجام گرفت: در بخش اول مفهوم بافت تاریخی و ارزش‌های آن، پایداری اجتماعی و شاخص‌های کالبدی در پایداری اجتماعی استخراج گردید و در نهایت چارچوب مفهومی پژوهش ارائه شد. گردآوری اطلاعات در این بخش، مطالعه کتابخانه‌ای که مطالعه انواع منابع شناخته‌شده و در دسترس برحسب نیاز و اولویت را شامل می‌شود. در بخش دوم نیز به‌منظور بررسی شاخص‌های کالبدی به روش توصیفی-پیمایشی محله مهدی القدم در بافت تاریخی شهر ارومیه انتخاب شد. در این بخش با توجه به چارچوب پژوهش برای تحلیل شاخص‌های نظیر تنوع کاربری زمین، بهره‌مندی یکسان همه از خدمات و کیفیت فرم کالبدی از نتایج مصاحبه با ساکنان و بررسی نقشه‌های کاربری زمین، کیفیت ابنیه و تعداد طبقات در نرم‌افزار Arc GIS و نسبت مساحت‌هایی که به هر یک از پارامترهای نقشه اختصاص داده، استفاده گردیده است و برای تحلیل میزان پیوستگی و ارتباطی که در بافت محله مهدی القدم وجود دارد از تحلیل میزان هم‌پیوندی و ارتباط با روش چیدمان فضا در نرم‌افزار DepthmapX v10 بهره برده است.

در بخش دوم، جمع‌آوری اطلاعات به‌صورت میدانی است که گردآوری اطلاعات مربوط به طرح جامع شهری و طرح تفصیلی از سازمان‌ها و نهادهای شهری مرتبط، بروز رسانی نقشه‌های پایه و وارد کردن اطلاعات در محیط Arc GIS و برداشت‌های میدانی نظیر مصاحبه عمیق سازمان‌یافته با ۱۵ نفر از ذینفعان و مشاهده نگارندگان در مورد معیارهای تأثیرگذار در پایداری اجتماعی را در برمی‌گیرد. ذینفعان پژوهش شامل تمام ساکنان و کسبه‌ی محلی در محله مهدی القدم واقع در بافت تاریخی شهر ارومیه است که سابقه سکونت بیش از سه سال در محله را داشته باشند.

القدم به عنوان یکی از مهم ترین مساجد شهر رضائیه (ارومیه) نام برده شده است (شفیع پور، ۱۳۹۰). در محله مهدی القدم بناهای تاریخی و ساختمان های باارزش فراوانی استقرار یافته است. در مجموع تعداد ۴ بنای شاخص نظیر مسجد مهدی القدم، مسجد ابوطالب، کلیسای حضرت مریم باکره (آشوری کاتولیک، کلیسای ارامنه) با مساحتی بالغ بر ۴۱۲۳ مترمربع در این محله وجود دارد که نشانی از ارزش های تاریخی- فرهنگی این محله است که در [\(جدول شماره ۲\)](#) بیان شده است.

۱-۱-۴- بررسی ویژگی های تاریخی محله مهدی القدم

وجه تسمیه محله مهدی القدم از مسجدی به همین نام است که از قدیم برای مسلمانان شهر ارزش و اعتبار خاصی دارد و به صورت یک مکان مهم درآمده است. با استناد به سنگ نوشته ای موجود در قدمگاه مسجد مهدی القدم که تاریخ تعمیر قدمگاه را ۱۲۱۶ ه. ق قید کرده است، می توان بیان کرد که مسجد می بایست پیش از این تاریخ ساخته شده باشد. در تاریخ رضائیه که حدود نیم قرن پیش تألیف شده در کنار مساجدی نظیر جامع، سردار، بازارباش و غیره از مسجد مهدی

جدول ۲. ویژگی بناهای شاخص محله مهدی القدم ارومیه

بناهای شاخص محله مهدی القدم ارومیه		
	<p>این مسجد در خیابان سرداران محله مهدی القدم واقع است. مسجد مهدی القدم یکی از چندین مکان مقدس کشور که بنا بر باورها و اعتقادات اهالی قدمگاه حضرت مهدی (عج) است. در واقع همان کوچه تنگ و یک طرفه جنب مسجد کوچک مهدی القدم که مبدأ ورود به دو کلیسای بزرگ غرب کشور نیز هست روزگاری محل تردد دسته های عزاداری دست کم ۱۴ الی ۲۰ محله و مساجد کوچک و بزرگ شهر بوده و در واقع مسجد مهدی القدم و محیط پیرامونش کانون عزاداری امام حسین (ع) و یارانش در سالروز عاشورا و تاسوعا قلمداد می شده است (شفیع پور، ۱۳۹۰).</p>	<p>مسجد مهدی القدم</p>
	<p>این مسجد در خیابان مدنی یک انتهای کوچه شهید دربندی محله مهدی القدم قرار دارد. بانی آن حاج ابوطالب است. تاریخ بنای نخستین مشخص نیست و مسجدی کوچک با تیرهای چوبی و سقف شیروانی است (شفیع پور، ۱۳۹۰).</p>	<p>مسجد ابوطالب</p>

بناهای شاخص محله مهدی القدم ارومیه	
	<p>این کلیسا در محله قدیمی مهدی القدم داخل کوچه شهید بهزاد دربندی در پشت مسجد مهدی القدم واقع شده است. بنای فعلی آن در سال ۱۸۰۴ م ساخته شده است. در قدیم از این مکان به عنوان نمازخانه استفاده می شد (گورگیز، ۱۳۷۷، ۱۲۰).</p>
	<p>این کلیسای قدیمی در محله مهدی القدم کنونی در مقابل کلیسای حضرت مریم باکره واقع است. قبلاً این بنا در زمینی شبیه بنای معبدهای قدیم بود و قدمت آن به دوره ی قاجاریه برمی گردد. این کلیسا به ارمنیان این شهر تعلق دارد و در تاریخ ۱۳۳۲ شمسی تعمیر گردیده است (هومر نازلو، ۱۳۸۰، ۷۴).</p>

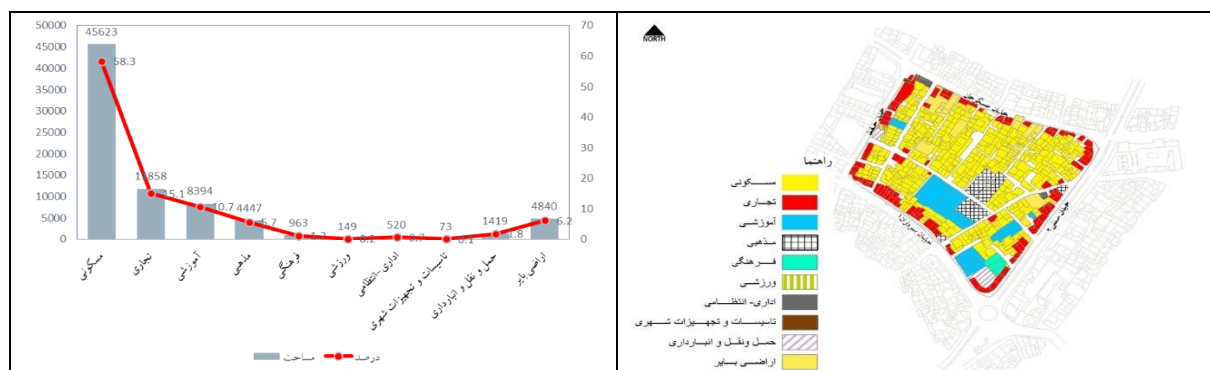
۲-۱-۴- بررسی تنوع و برابری در محله مهدی القدم شهر ارومیه

با توجه به چارچوب مفهومی پژوهش، به منظور سنجش تنوع و برابری در محله مهدی القدم، نظام کاربری زمین و دسترسی یکسان همه به خدمات بررسی گردید. برای این منظور سؤالاتی از ذینفعان درباره میزان استفاده از کاربری های محله، امکانات و خدمات محله و نحوه دسترسی به آن ها مطرح گردید. طبق نتایج به دست آمده از مصاحبه ها میزان خدمات و امکانات در محله مهدی القدم مطلوب است و همین عامل تعامل بین گروه های مختلف را افزایش داده است. بیشتر ذینفعان برای تهیه مایحتاج روزانه خود از کاربری های داخل محله استفاده می کنند و دسترسی به خدمات برای همه به صورت یکسان امکان پذیر است.

همان طور که در (شکل شماره ۶) نشان داده است، در محله مهدی القدم از کل قطعات موجود ۵۸/۳٪ به کاربری مسکونی، ۱۵/۱٪ به کاربری تجاری، ۱۰/۷٪ به کاربری آموزشی، ۵/۷٪ به کاربری مذهبی، ۱/۲٪ به کاربری فرهنگی، ۰/۲٪ به کاربری ورزشی، ۰/۷٪ به کاربری اداری- انتظامی، ۰/۱٪ به کاربری تأسیسات و تجهیزات شهری، ۱/۸٪ به

کاربری حمل و نقل و انبارداری، ۶/۲٪ به اراضی بایر اختصاص داده شده است. در این محله، کاربری مسکونی با ۵۸/۳٪ بیشترین سهم از کاربری اراضی محله و کاربری فضای سبز سهم خاصی را در کاربری اراضی دارا نیست. تنوع کاربری زمین در بدنه خیابان های اصلی نظیر عسگرخان، حافظ، سرداران ۲ و مدنی ۲ به نسبت داخل محله مهدی القدم بسیار است. بیشترین میزان کاربری در داخل محدوده به کاربری مسکونی اختصاص داده شده است و به تعداد ۱۰ عدد کاربری تجاری در مقیاس محله وجود دارد. هم چنین وجود دو عنصر شاخص کلیسا نظیر کلیسای حضرت مریم باکره (آشوری کاتولیک) و کلیسای آرامنه در داخل محله و دو مسجد در دو ورودی غربی و شرقی محله نظیر مسجد مهدی القدم و مسجد ابوطالب به عنوان کانون های ارزشمندی در محله مهدی القدم به چشم می خورد.

فعالیت های موجود در بدنه خیابان های عسگرخان، حافظ، سرداران ۲ و مدنی ۲ عمدتاً فعالیت های مختلف تجاری- خدماتی تشکیل می دهند که به لحاظ مقیاس عملکردی اغلب در مقیاس شهری عمل می کنند.

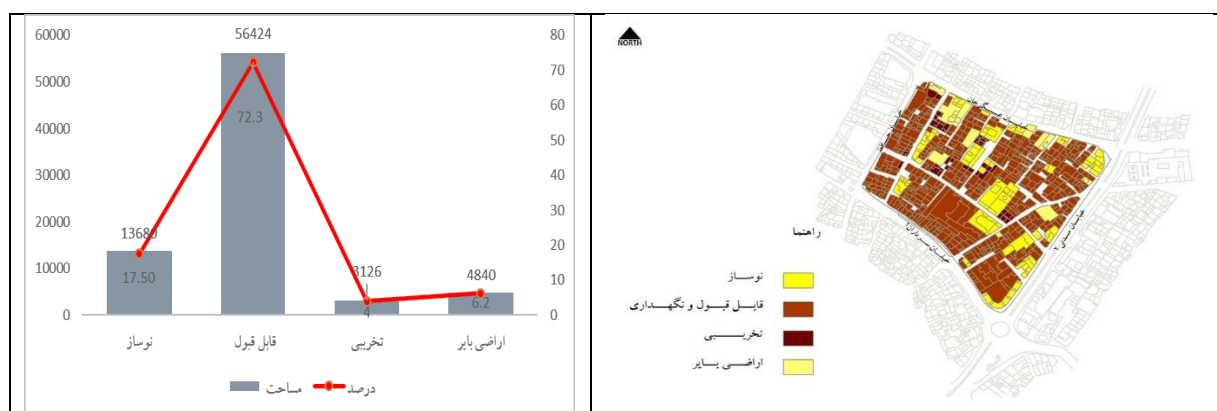
شکل ۶. نقشه و نمودار فراوانی کاربری اراضی محله مهدی القدم ارومیه

۳-۱-۴- بررسی کیفیت زندگی در محله مهدی القدم شهر ارومیه

با توجه به چارچوب مفهومی پژوهش، به منظور سنجش کیفیت زندگی در محله مهدی القدم کیفیت فرم کالبدی بررسی گردید. در بخشی از مصاحبه درباره ویژگی های مثبت و منفی محله مهدی القدم ارومیه، میزان تمایل ساکنان به ادامه زندگی در این محله سؤالاتی پرسیده شد. بر اساس هدف پژوهش ویژگی های مثبت و منفی محله از لحاظ کالبدی از نظر ذینفعان، بالا بودن عمر ساختمان ها در بخش مرکزی محله به نسبت بخش های پیرامون محله و کیفیت ساختمان ها در حد قابل قبول است. اغلب ساختمان ها از تأسیسات و تسهیلات مناسب و کافی برخوردار نمی باشند. بیشتر ساکنان تمایل به ادامه زندگی در این محله به سبب دسترسی آسان به خدمات و امکانات دارند و تقریباً نیمی از ذینفعان حس تعلق بیشتری به محله دارند؛ اما به واسطه تغییرات کالبدی طی چند سال اخیر در پیرامون محله و بالا بودن تعداد مستاجرین

تهدیدی برای تغییر محل سکونت و کاهش حس تعلق در محله است.

در نظام فرم کالبدی کیفیت ابنیه و تعداد طبقات ساختمان ها در محله مهدی القدم بررسی گردید. در [شکل شماره ۷](#) از کل قطعات موجود در این محله ۱۷/۵۰٪ ساختمان ها در گروه نوساز، ۷۲/۳٪ ساختمان ها در گروه قابل قبول و ۴٪ ساختمان ها در گروه تخریبی است. بیشترین سهم ساختمان ها در گروه قابل قبول واجد ارزش تاریخی قرار می گیرد که نشان دهنده این است که بیشترین تمایل به حفظ بافت با ارزش محله مهدی القدم و مرمت ساختمان های قدیمی دارند اما در بیشتر موارد به واسطه الگوی ساخت و مرمت غیراصولی ابنیه مرمتی و استفاده از مصالح رنگ و الحاقات نامناسب، ناهماهنگی در نمای جداره های خیابان های عسگرخان، حافظ، مدنی ۲ و سرداران ۲ دیده می شود که همه این موارد سبب از بین رفتن هویت تاریخی محله مهدی القدم می شود.

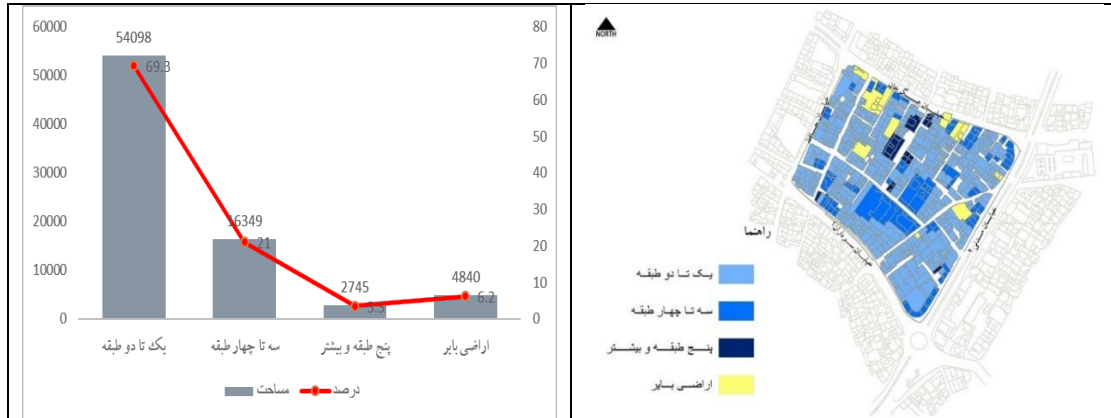

شکل ۷. نقشه و نمودار فراوانی کیفیت ابنیه محله مهدی القدم ارومیه

بلندمرتبه به خصوص در جداره خیابان عسگرخان افزایش یافته است که همین عامل پهنه بندی ارتفاعی بافت به مرور زمان را دچار مشکل خواهد نمود.

تراکم ساختمانی محله مهدی القدم، تراکم بسیار بالایی به حساب نمی آید ولی به سبب گسترش عمودی ساختمان ها با کمبود فضاهای عمومی و سایر فعالیت های مورد احتیاج محله مهدی القدم روبرو هستیم.

در [شکل شماره ۸](#) از کل قطعات موجود در این محله ۶۹/۳٪ ساختمان ها در گروه ساختمان های ۱ تا ۲ طبقه، ۲۱٪ ساختمان ها در گروه ساختمان های سه تا چهار طبقه و ۳/۵٪ ساختمان ها در گروه ساختمان های پنج طبقه و بالاتر است. بنابراین بیشترین سهم قطعات موجود در این محله در گروه ساختمان های ۱ تا ۲ طبقه قرار می گیرد اما در چند سال اخیر به خاطر گرایش های بازار تمایل به احداث ساختمان های

شکل ۸. نقشه و نمودار فراوانی تعداد طبقات محله مهدی القدم ارومیه

باشند. در نظام سلسله مراتب دسترسی با توجه به (شکل شماره ۹)، محله مهدی القدم از چهار جهت با شبکه معابر اصلی از شمال به خیابان محلی حافظ با عرض ۱۲ متر و جهت حرکت غربی- شرقی و از شرق به خیابان جمع و پخش کننده سرداران ۲ (حب النقی) با عرض ۲۰ متر و جهت حرکت شمالی - جنوبی و بالعکس، از غرب به خیابان عسگرخان با عرض ۱۶ متر و جهت حرکت شمالی - جنوبی و بالعکس، از جنوب به خیابان مدنی ۲ با عرض ۳۰ متر و جهت حرکت غربی- شرقی و بالعکس احاطه گردیده است. در درون بافت گذر بهزاد دربندی محور اصلی مهدی القدم با عرض متغیر ۶ تا ۸ متر به صورت غربی- شرقی شکل گرفته است. گذرهای فرعی دیگر نظیر گذر اولیا از این محور منشعب گردیده و به سمت خیابان‌های اصلی پیرامونی امتداد می‌یابند. سایر شبکه معابر درون محله مهدی القدم به صورت ارگانیک شکل گرفته و معمولاً دارای عرض کم‌تر از ۶ متر است.

۴-۱-۴- بررسی ارتباط و پیوستگی در محله مهدی القدم شهر ارومیه

با توجه به چارچوب مفهومی پژوهش، به منظور سنجش ارتباط و پیوستگی در محله مهدی القدم، نظام سلسله مراتب دسترسی و تحلیل میزان هم پیوندی و ارتباط با روش چیدمان فضا بررسی گردید. قبل از انجام تحلیل چیدمان فضا سؤالاتی از ذینفعان درباره میزان ارتباط ساکنان با یکدیگر، نحوه تعامل اجتماعی، خود را بخشی از این اجتماع دانستن و میزان مشارکت در فعالیت‌های جمعی محله مطرح گردید. طبق نتایج به دست آمده از مصاحبه‌ها، بیشتر افراد ساکن در محله همدیگر را می‌شناسند و ارتباط خوبی با همسایگان خود را دارند. از نظر افراد ساکن در محله هیچ فضایی برای تعامل اجتماعی تعین نشده است. اغلب ذینفعان محله خود را دوست دارند و خود را بخشی از این محله می‌دانند. تقریباً نیمی از افراد تمایل دارند در فعالیت‌های جمعی مشارکت داشته

شکل ۹. نقشه سلسله مراتب دسترسی محله مهدی القدم ارومیه

شکل ۱۰: موقعیت محله مهدی القدم ارومیه در نقشه محوری ترسیمی به شعاع ۳ کیلومتر

- سنجش معیار هم پیوندی فراگیر (HH) و محلی (R3) محله مهدی القدم در نرم افزار DepthmapX v10

هم پیوندی یکی از اصلی ترین مفاهیم در چیدمان فضا است و عبارت از میانگین تعداد خطوط یا فضاهای واسطی است که بتوان از آن فضا به تمام فضاهای دیگر رسید. یا به عبارتی دیگر، میانگین تعداد تغییر جهاتی است که می توان از یک فضا، به تمام فضاهای دیگر رسید. در نتیجه، هم پیوندی در روش چیدمان فضا، مفهومی فاصله ای و متریک نیست بلکه مفهومی ارتباطی است (عباس زادگان، ۱۳۸۱). هم پیوندی به عنوان یک معیار جهانی و ثابت طبقه بندی می شود و در اندازه گیری چیدمان فضایی مهم است و عمق یا کم عمقی نسبی هر سیستم فضایی را از یک نقطه خاص ارزیابی می کند (Hillier & Iida, 2005). این معیار ظرفیت یک فضا برای هم پیوندی را ارزیابی می کند و آن را به یک شاخص اساسی چیدمان فضایی و یک نشانگر اصلی حرکت شهری تبدیل می کند (Hillier, 2007).

ارزش هم پیوندی یک فضا، پارامتری ریاضی است که نشان دهنده عمق آن خط از تمام خطوط دیگر در شهر است که به آن هم پیوندی فراگیر می گویند. در هم پیوندی محلی، اگر برای تحلیل هر خط فاصله از کل خطوط در نظر گرفته نشود، بلکه از یک عمق (و یا شعاع مشخص) تعیین شود، ارزش هم پیوندی دیگر کلان نخواهد بود. معمولاً برای

۴-۱-۴-۱- تحلیل هم پیوندی و ارتباط محله مهدی القدم با روش چیدمان فضا^۱

چیدمان فضا یک چارچوب روش شناختی برای درک تأثیر شکل شهری بر جنبه های اجتماعی، اقتصادی و محیطی ارائه می دهد (Yamu et al., 2021). نقشه محوری نمودار گرافیکی است که پایه کار چیدمان فضا است و از طریق آن می توان پارامترهایی نظیر هم پیوندی، اتصال، عمق، وضوح را مورد تحلیل و بررسی قرار داد (عباس زادگان، ۱۳۸۱). این نقشه توپولوژیکی، مورفولوژی فضایی را به یک سیستم از روابط ساده تقسیم می کند و مردم را به محیط های اجتماعی و فضایی خود متصل می کند. بر اساس خطوط محوری (طولانی ترین خطوط دید بدون مانع که فضاها را به هم متصل می کنند)، نقشه محوری با حداقل تعداد خطوط مورد نیاز برای پوشش فضای آزاد یک منطقه شهری ایجاد می شود (Liu & Jiang, 2012).

این خطوط به طور دقیق خط دید قابل دسترسی در هر خیابان را نشان می دهند و بازتابی از درک انسان از محیط ساخته شده هستند. هم چنین در مدل سازی و تحلیل پیکربندی های شهری مؤثر هستند و به پیش بینی الگوهای حرکت و مکان فعالیت ها کمک می کنند (Femmam & Mazouz, 2018). بنابراین به منظور بررسی معیار ارتباط و هم پیوندی ساختار محله مهدی القدم با نرم افزار DepthmapX v10 مورد ارزیابی قرار گرفت. با توجه به (شکل شماره ۱۰)، ابتدا خطوط محوری محله مهدی القدم به شعاع ۳ کیلومتر در نرم افزار AUTOCAD ترسیم گردید تا نقشه محوری محله مورد نظر به دست آید. سپس نقشه محوری بر اساس دو معیار هم پیوندی و ارتباط در سطح فراگیر با شعاع N و سطح محلی با شعاع R3 تحلیل گردید.

^۱ SPACE SYNTAX

میزان هم پیوندی فراگیر در این خیابان‌ها به سبب سلسله‌مراتب اصلی و کاهش حضور افراد و میزان تعامل به نسبت خیابان حافظ کم‌تر است. بیشترین مقدار عمق فراگیر در خیابان‌های اصلی به خیابان مدنی ۲ با مقدار ۶/۹۷ و کمترین مقدار عمق فراگیر به خیابان حافظ با مقدار ۶/۵۵ است. در داخل محدوده محله مهدی القدم خیابان شهریار با مقدار هم پیوندی فراگیر ۱/۶۰ و گذرهای بهزاد دربندی و اولیا به ترتیب با مقادیر ۱/۵۳ و ۱/۳۵، هم به سبب این‌که کاربری‌هایی شاخص نظیر دو کلیسا و مسجد مهدی القدم و مسجد ابوطالب قرار گرفته است میزان هم پیوندی فراگیر در داخل محله مهدی القدم بیشتر است، اما به نسبت کل نقشه محوری میزان هم پیوندی فراگیر پایین‌تر است. بیشترین مقدار عمق در خیابان‌های داخل محدوده محله مهدی القدم، گذر اولیا با مقدار ۸/۲۸ اختصاص دارد.

بنابراین می‌توان بیان نمود در خیابان‌های اصلی که امکان برخورد و تعامل اجتماعی و میزان دسترسی بالاتر است میزان هم پیوندی فراگیر بیشتر است و میزان عمق نسبت به دسترسی‌های داخل محدوده محله مهدی القدم پایین‌تر است اما در داخل محله مهدی القدم به سبب این‌که فضاهایی در جلوخان مساجد و کلیساها و فضاهای باز و مکشی برای کاربری‌های تجاری و خدماتی تعبیه نشده است امکان حضور پذیری و برخورد به نسبت کم‌تر و هم پیوندی پایین‌تر است. هم‌چنین عامل دیگر که باعث شده است میزان هم پیوندی در داخل بافت نسبت به بیرون پایین باشد نبود مراکز اجتماعی و فرهنگی نظیر مرکز محله برای تعامل اجتماعی است. طول کم، عدم تداوم و شکستگی‌های متعدد شبکه دسترسی‌ها باعث پایین آمدن ارزش هم پیوندی و عمق زیاد فضاها در داخل بافت شده است.

بر اساس خروجی نرم‌افزار (شکل شماره ۱۱) و (جدول شماره ۳) مقادیر هم پیوندی محلی (R3) در محله مهدی القدم از ۰/۴۲ تا ۶/۹۰ متغیر است و میانگین آن ۲/۱۹ است. در خیابان‌های اصلی بیشترین مقدار هم پیوندی محلی به خیابان حافظ با مقدار ۴/۲۷ و کمترین مقدار هم پیوندی محلی به خیابان مدنی ۲ با مقدار ۳/۷۴ اختصاص دارد. بیشترین مقدار هم پیوندی محلی در خیابان‌های داخل

شهرهای بزرگ شعاع سه را (یعنی محاسبه هم پیوندی با سه تغییر جهت یا سه اتصال) را شعاع محلی می‌نامند (Figueiredo, 2005). عمق به تعداد فضاهایی گفته می‌شود که برای رسیدن از یک فضا به فضاهای دیگر باید طی شود یا به عبارتی، عمق نشان‌دهنده تعداد تغییر جهتی است که به منظور رسیدن از یک فضا به فضاهای دیگر لازم است (بماتیان و همکاران، ۱۳۹۵).

عمق، یک پارامتر مستقل در چیدمان فضا و یک متغیر مهم برای محاسبه میزان هم پیوندی است و با هم پیوندی رابطه عکس دارد، در هر فضایی که هم پیوندی زیاد باشد، آن فضا دارای عمق کمتری است (عباس زادگان، ۱۳۸۱). هر خط محوری در نقشه محوری یک مقدار برای هم پیوندی دارد که این مقدار هم پیوندی نشان‌دهنده اهمیت و نحوه ارتباط آن با همه فضاهای دیگر است. در نقشه‌های محوری خطوطی که از میزان هم پیوندی بالا برخوردار می‌باشند به رنگ قرمز و خطوطی که درجه هم پیوندی پایین دارند به رنگ آبی نشان داده شده‌اند.

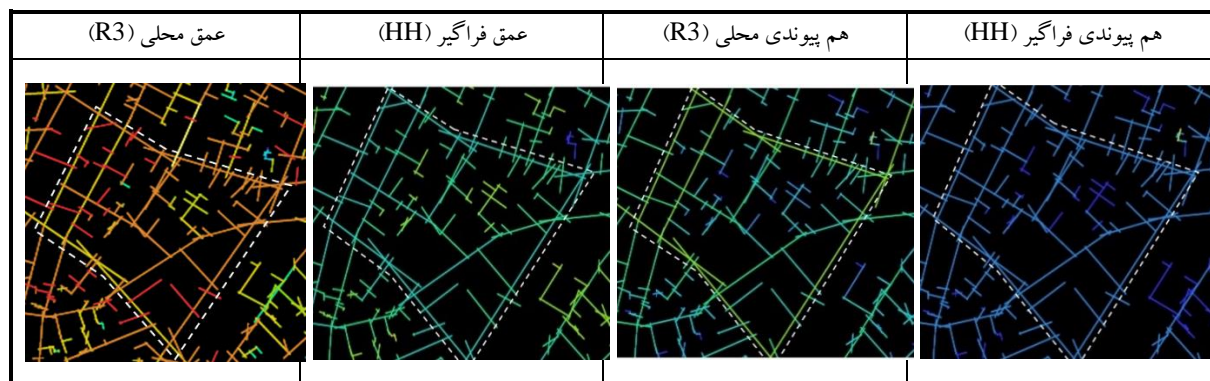
تحلیل نقشه محوری شامل ۶۸۳۲ خط محوری در مساحتی به مساحت ۷۰۷ هکتار، الگوهای از هم پیوندی و اتصال را نشان می‌دهد. با توجه به (جدول شماره ۳) مقادیر هم پیوندی فراگیر (HH) در محله مهدی القدم از ۰/۶۱ تا ۶/۹۰ متغیر است و میانگین آن ۱/۲۷ است. هم‌چنین مقادیر عمق فراگیر در محله مهدی القدم ارومیه از ۱/۱۴ تا ۱۷/۴۹ متغیر است و میانگین آن ۹/۲۱ است. همان‌طور که خروجی نرم‌افزار در (شکل شماره ۱۱) نشان داده شده است، میزان هم پیوندی فراگیر در خیابان‌های اصلی پیرامون محله مهدی القدم و خیابان‌های داخلی محله مهدی القدم شهر ارومیه به نسبت کل نقشه محوری (شکل شماره ۱۰) کم‌تر است.

در خیابان حافظ میزان رفت و آمد و امکان برخورد مردم در این فضاها به سبب وجود کاربری‌های تجاری-خدماتی با توجه به (شکل شماره ۶) نقشه کاربری زمین بیشتر است به همین سبب میزان هم پیوندی فراگیر با مقدار ۱/۸۲ نشان داده شده است. بعد از خیابان حافظ، مقدار هم پیوندی فراگیر خیابان سرداران ۲ با مقدار ۱/۸، خیابان عسگرخان با مقدار ۱/۷ و خیابان مدنی ۲ با مقدار ۱/۶۹ نشان داده شده است که

خیابان حافظ با مقدار ۲/۵۶ اختصاص دارد. بیشترین مقدار عمق محلی در خیابان های داخل محدوده محله مهدی القدم، گذر اولیا با مقدار ۲/۶۸ است.

محدوده محله مهدی القدم، خیابان شهریار ۱ با مقدار ۳/۸۱ است. هم چنین مقادیر عمق محلی (R3) در محله مهدی القدم از ۱/۱۴ تا ۲/۹۳ متغیر است و میانگین آن ۲/۵۰ است.

در خیابان های اصلی بیشترین مقدار عمق محلی به خیابان مدنی ۲ با مقدار ۲/۵۹ و کمترین مقدار عمق محلی به

شکل ۱۱. نقشه هم پیوندی فراگیر (HH)، هم پیوندی محلی (R3)، عمق فراگیر (HH) و عمق محلی (R3) محله مهدی القدم

جدول ۳. آمار عددی مربوط به هم پیوندی فراگیر (HH)، هم پیوندی محلی (R3)، عمق فراگیر (HH) و عمق محلی (R3) محله مهدی القدم

عمق محلی (R3)	عمق فراگیر (HH)	میزان هم پیوندی محلی (R3)	میزان هم پیوندی فراگیر (HH)	نام خیابان
۲/۵۹	۶/۹۷	۳/۷۴	۱/۶۹	خیابان مدنی ۲
۲/۵۸	۶/۹۶	۳/۷۷	۱/۷	خیابان عسگرخان
۲/۵۶	۶/۵۵	۴/۲۷	۱/۸۲	خیابان حافظ
۲/۵۷	۶/۶۵	۳/۹۲	۱/۸	خیابان سرداران ۲
۲/۵۷	۷/۳۵	۳/۸۱	۱/۶۰	خیابان شهریار ۱
۲/۶۵	۷/۶۱	۳/۱۰	۱/۵۳	گذر بهزاد دربندی
۲/۶۸	۸/۲۸	۲/۶۷	۱/۳۵	گذر اولیا
۱/۱۴	۱/۱۴	۰/۴۲	۰/۶۱	حداقل
۲/۹۳	۱۷/۴۹	۶/۹۰	۶/۹۰	حداکثر
۲/۵۰	۹/۲۱	۲/۱۹	۱/۲۷	میانگین

باعث شده است بافت قابل فهم نباشد و هیچ رابطه معنی داری بین دو معیار اتصال و هم پیوندی در محله مهدی القدم را نشان نمی دهد؛ بنابراین از یک سو پایین بودن تعداد دسترسی به کاربری های جاذب و عدم تداوم و شکستگی های متعدد شبکه دسترسی ها و از سوی دیگر نبود فضاهای مکث مناسب برای تعاملات اجتماعی و حضور پذیری افراد بر کاهش وضوح فضاهای محله مهدی القدم افزوده است و پایداری اجتماعی در محله کاهش پیدا کرده است.

(شکل شماره ۱۲) نمودار همبستگی بین اتصال (یک معیار محلی) و هم پیوندی (یک معیار جهانی) نشان می دهد. با توجه به (شکل شماره ۱۲) در صورتی که نقاط پراکندگی تنگ تر و خطی را تشکیل بدهند، نشان دهنده همبستگی کامل است (Hillier, 2007). اگر نمودار زیر را به دو بخش تقسیم کنیم در بخش اول به سبب کاهش پراکندگی نقاط هم پیوندی و ارتباط، همبستگی بهتر است اما با افزایش مقدار هم پیوندی و ارتباط، پراکندگی نقاط بیشتر است پس همبستگی میان پارامتر ارتباط و هم پیوندی ضعیف تر است و همین عامل

شبکه را ارائه می‌دهد (Hiller, 2005). هرچه تعداد اتصالات بیشتر باشد، ارتباطات با دیگر فضاها بیشتر خواهد بود. در واقع هرچه میزان دسترسی‌ها به فضای موردنظر بیشتر باشد، میزان ارتباط در آن فضا بیشتر خواهد بود و در نقشه اتصال با رنگ قرمز نشان داده شده است. بر اساس خروجی نرم‌افزار در نقشه شماره ۱۳ و (جدول شماره ۴)، مقادیر اتصال در محله مهدی القدم از ۰ تا ۹۷ متغیر است و میانگین آن ۵/۵۷ است. خیابان‌های اصلی در پیرامون محله مهدی القدم نظیر خیابان حافظ با مقدار ۳۵، خیابان عسگرخان با مقدار ۳۲، خیابان سرداران ۲ با مقدار ۲۶ و خیابان مدنی ۲ با مقدار ۲۴ تعداد دسترسی‌ها به نسبت دسترسی‌های داخل محدوده بیشتر است، لذا میزان ارتباط به نسبت بالاتر است و با رنگ آبی روشن نشان داده شده است.

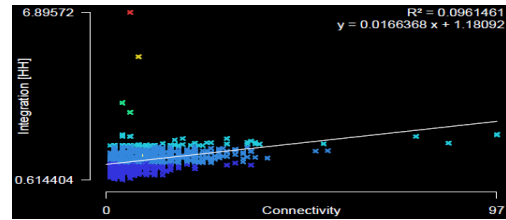
وجود دارد، میزان اتصال و به‌واسطه آن ارتباط به نسبت گذرهای داخل محله بالاتر است و با رنگ آبی روشن مشخص شده است.

جدول ۴. آمار عددی مربوط به اتصال محله مهدی القدم

نام خیابان	اتصال
خیابان مدنی ۲	۲۴
خیابان عسگرخان	۳۲
خیابان حافظ	۳۵
خیابان سرداران ۲	۲۶
خیابان شهریار ۱	۲۱
گذر بهزاد دربندی	۱۲
گذر اولیا	۱۸
حداقل	۰
حداکثر	۹۷
میانگین	۵/۵۷

شکل ۱۳: نقشه ارتباط محله مهدی القدم

کاربری مسکونی اختصاص داده شده است و برخی از کاربری‌ها نظیر فضای سبز سهم کمی را به خود اختصاص داده است و کمبود این فضاها تعامل بین گروه‌های مختلف اجتماعی، اقتصادی و سنی را کاهش داده است و این عامل در کاهش کیفیت زندگی و پایداری اجتماعی تأثیرگذار بوده است. خدمات در محله به گونه‌ای توزیع شده است که امکان دسترسی یکسان برای همه افراد ساکن در محله وجود داشته

شکل ۱۲. نمودار پراکنندگی ارتباط و هم‌پیوندی در محله مهدی القدم

سنجش معیار ارتباط محله مهدی القدم در نرم‌افزار DepthmapX v10

اتصال یکی از مفاهیم تحلیل فضایی است که به معنی ارتباط فضایی است. اتصال یک معیار محلی ثابت است که تعداد خیابان‌های مستقیم متصل را نشان می‌دهد (Zlatkovic et al., 2019). اتصال تعداد همسایگان مستقیم متصل به یک گره را اندازه‌گیری می‌کند و معیار محلی در مورد ارتباطات در خیابان داخل محدوده نظیر خیابان شهریار ۱ با مقدار ۲۱ به‌واسطه تعداد اتصالاتی که از گذر اولیا و کوچه‌ها و فضای باز و کاربری آموزشی و فرهنگی که در این قسمت

۲-۴- یافته‌های پژوهش

برای چارچوب مفهومی پژوهش شاخص‌هایی نظیر تنوع و برابری و کیفیت زندگی و ارتباط و پیوستگی موردبررسی قرار گرفت. با توجه به برداشت‌های میدانی و نتایج حاصل از مصاحبه با ذینفعان و (شکل شماره ۶) تنوع کاربری زمین در بدنه خیابان‌های اصلی به نسبت داخل محله مهدی القدم بسیار مطلوب است. در داخل محدوده بیشترین میزان کاربری به

در محله مهدی القدم همبستگی بین اتصال و هم پیوندی فراگیر پایین است و همه این عوامل بر کاهش پایداری اجتماعی در محله تأثیرگذار بوده است.

۵- نتیجه گیری و پیشنهادها

هدف از این پژوهش بررسی عوامل کالبدی مؤثر در پایداری اجتماعی بافت تاریخی از منظر حفظ ارزش های فرهنگی- تاریخی در محله مهدی القدم شهر ارومیه است. لذا برای رسیدن به این هدف شاخص هایی نظیر تنوع و برابری و کیفیت زندگی و ارتباط و پیوستگی برای سنجش چارچوب مفهومی پژوهش محله مهدی القدم انتخاب گردید. در محله مهدی القدم بناهای تاریخی و ساختمان های باارزش فراوانی استقرار یافته است. در مجموع تعداد ۴ بنای شاخص نظیر مسجد مهدی القدم، مسجد ابوطالب، کلیسای حضرت مریم باکره (آشوری کاتولیک، کلیسای ارامنه) در این محله وجود دارد که نشانی از ارزش های تاریخی- فرهنگی این محله است.

در بحث تنوع و برابری و کیفیت زندگی و ارتباط و پیوستگی زیر معیارهایی نظیر نظام کاربری زمین و کیفیت ابنیه و تعداد طبقات و تراکم و نظام دسترسی به روش توصیفی بررسی گردید. با توجه به نتایج حاصل از برداشت میدانی (مشاهده و مصاحبه با ذینفعان) تنوع کاربری زمین در بدنه خیابان های اصلی به نسبت داخل محله مهدی القدم بسیار مطلوب است. در داخل محدوده بیشترین میزان کاربری به کاربری مسکونی اختصاص داده شده است و برخی از کاربری ها نظیر فضای سبز سهم کمی را به خود اختصاص داده است و کمبود این فضاها تعامل بین گروه های مختلف اجتماعی، اقتصادی و سنی را کاهش داده است و این عامل در کاهش کیفیت زندگی و پایداری اجتماعی تأثیرگذار بوده است. هم چنین خدمات در محله به گونه ای توزیع شده است که امکان دسترسی یکسان برای همه افراد ساکن در محله وجود داشته باشد. با توجه به برداشت های میدانی (مشاهده و مصاحبه با ذینفعان) کیفیت ابنیه ساختمان ها در داخل محله مهدی القدم شهر ارومیه بیشترین سهم در گروه قابل قبول

باشد. برای بررسی شاخص کیفیت زندگی نتایج مصاحبه با افراد ساکن در محله و به لحاظ کالبدی، کیفیت فرم کالبدی نظیر کیفیت ابنیه و تعداد طبقات ساختمان ها در محله مهدی القدم مورد بررسی قرار گرفت.

با توجه به برداشت های میدانی (نتایج حاصل از مشاهده و مصاحبه) و (شکل شماره ۷) در داخل محله مهدی القدم شهر ارومیه بیشترین سهم کیفیت ابنیه ساختمان ها در گروه قابل قبول واجد ارزش تاریخی قرار می گیرد که نشان دهنده این است که بیشترین ساکنین تمایل به حفظ بافت باارزش محله مهدی القدم و مرمت ساختمان های قدیمی و ادامه زندگی در محله دارند و این نشان دهنده این است که حس تعلق ساکنین در داخل بافت محله بیشتر است؛ اما در جداره های پیرامون محله مهدی القدم بیشتر به واسطه تغییر در الگوی ساخت و مرمت غیراصولی ابنیه مرمتی و بالا بودن تعداد مستاجرین در این جداره ها، هویت تاریخی و اجتماعی و جذابیت بصری محله مهدی القدم از بین برود.

هم چنین جایگزینی افراد جدید باعث می شود که تعامل اجتماعی و رضایت ساکنین کاهش یابد و تمامی این موارد در کاهش پایداری اجتماعی محله تأثیرگذار باشد. با توجه به برداشت های میدانی (نتایج حاصل از مشاهده و مصاحبه) و (شکل شماره ۱۰) نقشه محوری به شعاع ۳ کیلومتر میزان هم پیوندی فراگیر محله به نسبت کل نقشه محوری ترسیم شده پایین است؛ اما در خیابان اصلی پیرامون محله مهدی القدم شهر ارومیه هم پیوندی فراگیر بیشتر است ولی این مقدار به سبب طول کم، عدم تداوم و شکستگی های متعدد شبکه دسترسی ها باعث پایین آمدن ارزش هم پیوندی و عمق زیاد فضاها در داخل محله شده است. میزان هم پیوندی محلی هم به نسبت کل نقشه محوری ترسیمی پایین تر است؛ اما مقادیر هم پیوندی محلی به نسبت هم پیوندی فراگیر در محله مهدی القدم بالاتر است. میزان هم پیوندی محله در خیابان اصلی پیرامون به نسبت خیابان های داخل محله بالاتر است و میزان عمق محلی در خیابان های داخل محله به نسبت خیابان های پیرامون محله مهدی القدم بالاتر است. در محله مهدی القدم بین مقادیر هم پیوندی محلی و هم پیوندی فراگیر همگرایی وجود دارد و این عامل در پایداری اجتماعی تأثیرگذار است.

مهدی القدم بالاتر است. در محله مهدی القدم بین مقادیر هم پیوندی محلی و هم پیوندی فراگیر همگرایی وجود دارد و این عامل در پایداری اجتماعی تأثیرگذار است. همبستگی بین اتصال و هم پیوندی فراگیر با کاهش پراکندگی نقاط هم پیوندی و ارتباط، بهتر است بهتر است اما با افزایش مقدار هم پیوندی و ارتباط، همبستگی ضعیف تر است و هیچ رابطه معنی داری بین دو معیار اتصال و هم پیوندی در محله مهدی القدم را نشان نمی‌دهد؛ بنابراین از یک سو عدم تداوم شبکه دسترسی‌ها و از سوی دیگر نبود فضاهای مکث مناسب برای تعاملات اجتماعی و حضور پذیری افراد بر کاهش وضوح فضاهای محله مهدی القدم افزوده است و پایداری اجتماعی در محله کاهش پیدا کرده است. لذا می‌توان برای بهبود پایداری اجتماعی راهکارهای زیر را پیشنهاد نمود:

- طراحی مرکز محله مهدی القدم به منظور مکانی برای برقراری تعاملات اجتماعی

- پیاده راه نمودن گذر مهدی القدم و اولیا

- ساماندهی جلوخان مساجد مهدی القدم و ابوطالب و کلیسای حضرت مریم و آرامنه

- ساماندهی اراضی بایر از طریق طراحی فضاهای باز شهری برای افزایش حضور پذیری

- اختصاص فضاهایی برای برگزاری مراسم و نمایشگاه‌های هنری

۶- عدم تعارض منافع

نویسندگان اعلام می‌دارند که در انجام این پژوهش هیچ گونه تعارض منافی برای ایشان وجود نداشته است.

۷- منابع

- بمانیان، محمدرضا، جلوانی، متین، و ارجمندی، سمیرا. (۱۳۹۵). بررسی ارتباط میان پیکره‌بندی فضایی و حکمت در معماری اسلامی مساجد مکتب اصفهان نمونه‌های موردی: مسجد آقانور، مسجد امام اصفهان و

واجد ارزش تاریخی قرار می‌گیرد که نشان‌دهنده این است که بیشترین ساکنین تمایل به حفظ بافت با ارزش محله مهدی القدم و مرمت ساختمان‌های قدیمی و ادامه زندگی در محله دارند و این نشان‌دهنده این است که حس تعلق ساکنین در داخل بافت محله بیشتر است؛ اما در جداره‌های پیرامون محله مهدی القدم بیشتر به واسطه تغییر در الگوی ساخت و بالا بودن تعداد مستاجرین، هویت تاریخی و اجتماعی و جذابیت بصری محله مهدی القدم از بین برود.

هم چنین جایگزینی افراد جدید باعث می‌شود که رضایت ساکنین از محله کاهش یابد و تمامی این موارد در کاهش پایداری اجتماعی محله تأثیر داشته باشد. پهنه‌بندی ارتفاعی در محله مهدی القدم رعایت شده است و بیشتر ساختمان‌ها یک تا دو طبقه می‌باشند؛ اما تراکم ساختمانی بالا به تدریج در بخش‌هایی از داخل محله تعادل توده و فضا را بر هم زده است. محله مهدی القدم از چهار جهت با شبکه معابر اصلی از شمال به خیابان محلی حافظ و از شرق به خیابان جمع و پخش‌کننده سرداران ۲ (حب النقی)، از غرب به خیابان عسگرخان و از جنوب به خیابان مدنی ۲ احاطه گردیده است. بیشتر معابر داخل محله مهدی القدم به گونه ارگانیک شکل گرفته است و اکثر عرض معابر از ۶ متر کم تر است. در بررسی شاخص‌های ارتباط و هم پیوندی با روش چیدمان فضا در نرم‌افزار DepthmapX v10 این نتایج به دست آمده است: میزان هم پیوندی فراگیر محله مهدی القدم شهر ارومیه به نسبت کل نقشه محوری ترسیم شده پایین است؛ اما در خیابان اصلی پیرامون محله مهدی القدم شهر ارومیه هم پیوندی فراگیر بیشتر است ولی این مقدار به سبب طول کم و شکستگی‌های متعدد شبکه دسترسی‌ها باعث پایین آمدن ارزش هم پیوندی و عمق زیاد فضاها در داخل محله شده است. میزان هم پیوندی محلی نیز به نسبت کل نقشه محوری ترسیمی پایین تر است؛ اما مقادیر هم پیوندی محلی به نسبت هم پیوندی فراگیر در محله مهدی القدم بالاتر است.

میزان هم پیوندی محله در خیابان اصلی پیرامون به نسبت خیابان‌های داخل محله بالاتر است و میزان عمق محلی در خیابان‌های داخل محله به نسبت خیابان‌های پیرامون محله

- مسجد شیخ لطف الله. فصلنامه مطالعات معماری ایرانی. ۵ (۹)، ۱۵۷-۱۴۱.
- https://jias.kashanu.ac.ir/article_111763.html?lang=fa
- جهاندار، محسن، و شیعه، اسماعیل. (۱۳۹۵). برنامه ریزی محله محور با تأکید بر پایداری اجتماعی، نمونه مورد مطالعه محله خواجه ربیع مشهد، (پایان نامه کارشناسی ارشد)، دانشگاه علم و صنعت، ایران.
- حبیبی، کیومرث، مشکینی، ابوالفضل، و پوراحمد، احمد. (۱۳۸۹). بهسازی و نوسازی بافت های کهن شهری، تهران: انتشارات انتخاب.
- حجت، مهدی. (۱۳۸۰). میراث فرهنگی در ایران؛ سیاست ها برای یک کشور اسلامی، تهران: سازمان میراث فرهنگی کشور.
- حسن زاده، مهنوش، و سلطانزاده، حسین. (۱۳۹۶). تدوین مدل مفهومی تحقق پایداری بافت های تاریخی با رویکرد راهبردی برنامه ریزی بازآفرینی. باغ نظر، ۱۴ (۵۶)، ۷۰-۵۷.
- https://www.bagh-sj.com/article_56139.html?lang=fa
- حناچی، پیروز، و پورسراجیان، محمود. (۱۳۹۱). احیای بافت شهری تاریخی با رویکرد مشارکت، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- رزاقی اصل، سینا، و خوش قدم، فرزانه. (۱۳۹۶). سنجش عوامل بهبود پایداری اجتماعی در بازآفرینی از منظر ساکنان؛ مطالعه موردی: محله شیوا تهران. مطالعات شهری، ۶ (۲۲)، ۷۴-۵۹.
- https://urbstudies.uok.ac.ir/article_47826.html?lang=fa
- رحیم زاده، محمدرضا، و نجفی، مهنام. (۱۳۸۸). جایگاه درک ارزش های ماهوی اثر تاریخی در روند احیا، سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری؛ صندوق احیا و بهره برداری از بناها و محوطه های تاریخی و فرهنگی، ۲۷۲-۲۴۱.
- <https://share.google/Rq3aIQWCQCSyFERLx>
- زیته، کامیلو. (۱۳۸۵). ساخت شهر بر اساس مبانی هنری (ترجمه فریدون قریب). تهران: موسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران
- شفیع پور یوردشاهی، طاهر. (۱۳۹۰). محلات قدیم ارومیه، (پایان نامه کارشناسی ارشد رشته الهیات و معارف اسلامی گرایش تاریخ و تمدن اسلامی)، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه ارومیه، ایران.
- عالی، حسین، و تاجیک، شهرام. (۱۳۹۳). مرمت و احیای بناها و بافت های تاریخی، انتشارات جهان جام جم.
- عباس زادگان، مصطفی. (۱۳۸۱). طراحی شهری روش چیدمان فضا در فرایند طراحی شهری با نگاهی به شهر یزد. فصلنامه علمی پژوهشی مدیریت شهری، ۳ (۹)، ۶۴-۷۵.
- <https://www.share.sid.ir/paper/453546/fa?media=1>
- فلامکی، محمد منصور. (۱۳۸۶). ریشه ها و گرایش های نظری معماری، تهران: موسسه علمی و فرهنگی فضا.
- گل، یان. (۱۳۸۷). زندگی در فضای میان ساختمان ها (ترجمه شیمیا شصتی). تهران: سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی.
- گلکار، کوروش. (۱۳۹۷). آفرینش مکان پایداری: تأملاتی در باب نظریه ی طراحی شهری. تهران: انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
- گورگیز، هانیبال. (۱۳۷۷). روحانیون برجسته آشوری در قرن اخیر، انتشاراتی کلیسای انجیلی آشوری.
- مامفورد، لوئیز. (۱۳۸۵). فرهنگ شهرها. (ترجمه عارف اقوامی مقدم). تهران: مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی شهرسازی و معماری.
- مهندسین مشاور طرح و آمایش. (۱۳۹۴) طرح تفصیلی ارومیه، اداره کل راه و شهرسازی استان آذربایجان غربی.

- Feilden, B. (2007). *Conservation of historic buildings*. Routledge.
- Femmam, N., & Mazouz, S. (2018). Analysis of legibility in urban public spaces. Case of El-Alia North-East neighborhood in Biskra, Algeria. *Journal of Applied Engineering Science & Technology*, 4(2), 203-211.
<https://doi.org/10.69717/jaest.v4.i2.92>
- Figueiredo, L. (2005). Mindwalk 1.0–Space Syntax Software. *Brazil. Laboratório de Estudos*.
<https://www.scribd.com/document/286284666/Figueiredo-2005-Space-Syntax-Software-English>
- Ghahramanpouri, A., Abdullah, A. S., Sedaghatnia, S., & Lamit, H. (2015). Urban social sustainability contributing factors in Kuala Lumpur streets. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 201, 368-376.
<https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.08.188>
- Heath, T., Oc, T., & Tiesdell, S. (1996). *Revitalising Historic Urban Quarters*. Routledge, London.
<https://doi.org/10.4324/9780080516271>
- Hiller, B. (2005). The common language of space: a way of looking at the social, economic, and environmental functioning of cities on a common basis. *Journal of Environmental Sciences*, 11 (3), 344-349.
<https://doi.org/10.0000/1001-0742.19990316>
- Hillier, B., & Iida, S. (2005). Network and psychological effects in urban movement. In *International conference on spatial information theory* (pp. 475-490). Berlin, Heidelberg: Springer Berlin Heidelberg.
https://doi.org/10.1007/11556114_30
- Hillier, B. (2007). *Space is the machine: a configurational theory of architecture*. Space Syntax, London.
<https://discovery.ucl.ac.uk/3881/1/SITM.pdf>
- Jokilehto, J. (2017). *A history of architectural conservation*. Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9781315636931>
- مهندسین مشاور طرح و آمایش. (۱۳۸۵). طرح جامع شهر ارومیه، اداره کل راه و شهرسازی استان آذربایجان غربی.
- نسترن، مهین، قاسمی، وحید، و هادی زاده زرگر، صادق. (۱۳۹۲). ارزیابی شاخص‌های پایداری اجتماعی با استفاده از فرآیند تحلیل شبکه (ANP). *جامعه‌شناسی کاربردی*. ۲۴(۳). ۱۷۳-۱۵۵.
https://jas.ui.ac.ir/article_18320.html?lang=fa
- هومرنازلو، کوروش. (۱۳۸۰). کلیساهای آذربایجان غربی (ترجمه داوود علیایی). اداره کل آموزش تولیدات فرهنگی.
- Abed, A. R. (2017). Assessment of social sustainability: A comparative analysis *Proceedings of the Institution of Civil Engineers-Urban Design and Planning*, 170(2), 72-82.
<https://doi.org/10.1680/jurdp.16.00020>
- Ashworth, G. J., & Goodall, B. (Eds.). (1990). *Marketing tourism places* (p. 140). London: Routledge.
- Barron, L., & Gauntlett, E. (2002). "Housing and sustainable communities indicators project. Stage 1 report – Model of social sustainability". Retrieved on May 15, 2010, from.
http://wacoss.org.au/images/assets/SP_Sustainability/HSCIP%20Stage%201%20Report
- Bianchini, F., & Parkinson, M. (Eds.). (1993). *Cultural policy and urban regeneration: the West European experience*. Manchester University Press.
- Colantonio, A., Dixon, T., Ganser, R., Carpenter, J., & Ngombe, A. (2009). *Measuring Socially Sustainable Urban Regeneration in Europe*. Project Report. Oxford Brookes University
- Conzen, M. R. G. (1966). Historical townscapes in Britain: a problem in applied geography.
<https://books.google.com/books?id=oRQESQAAAJ>

<https://doi.org/10.1080/0269745042000246559>

- Murphy, K. (2012). The social pillar of sustainable development: a literature review and framework for policy analysis. *Sustainability: Science, practice, and policy*, 8(1), 15-29.

<https://doi.org/10.1080/15487733.2012.11908081>

- Orbasli, A. (2000). *Tourists in historic towns: Urban conservation and heritage management*. Taylor & Francis.

<https://doi.org/10.4324/9780203479001>

- Pendlebury, J. (2005). The modern historic city: evolving ideas in mid-20th-century Britain. *Journal of Urban Design*, 10(2), 253-273.

<https://doi.org/10.1080/13574800500087152>

- Ratiu, D. E. (2013). Creative cities and/or sustainable cities: Discourses and practices. *City, culture, and society*, 4(3), 125-135.

<https://doi.org/10.1016/j.ccs.2013.04.002>

- Roberts, P.W & Sykes, H. (2000). *Urban Regeneration: A Handbook*. London: Sage.

- Kearns, G. & Philo, C. (1993). *Selling Places: The City as Cultural Capital, Past and Present*. Oxford: Pergamon Press
- Larkham, P. (1996). *Conservation and the City*. Routledge, London.

<https://doi.org/10.4324/9780203035238>

- Lichfield, N. (2009). *Economics in urban conservation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Larimian, T., Freeman, C., Palaiologou, F., & Sadeghi, N. (2020). Urban social sustainability at the neighbourhood scale: Measurement and the impact of physical and personal factors. *Local Environment*, 25(10), 747-764.

<https://doi.org/10.1080/13549839.2020.1829575>

- Larimian, T., & Sadeghi, A. (2021). Measuring urban social sustainability: Scale development and validation. *Environment and Planning B: Urban Analytics and City Science*, 48(4), 621-637.

<https://doi.org/10.1177/2399808319882950>

- Liu, X., & Jiang, B. (2012). Defining and generating axial lines from street center lines for better understanding of urban morphologies. *International Journal of Geographical Information Science*, 26(8), 1521-1532.

<https://doi.org/10.1080/13658816.2011.643800>

- Mason, R. (2002). Assessing values in conservation planning: methodological issues and choices. *Assessing the values of cultural heritage*, 1, 5-30.

https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=en&user=itZCVfIAAAAJ&citation_for_view=itZCVfIAAAAJ:IjCSPb-OGe4C

- McKenzie, S. (2004). *Social sustainability: towards some definitions*. Hawke Research Institute, Australia.

<https://apo.org.au/node/565>

- Montgomery, J. (2004). Cultural quarters as mechanisms for urban regeneration. Part 2: A review of four cultural quarters in the UK, Ireland, and Australia. *Planning, Practice & Research*, 19(1), 3-31.

نحوه ارجاع به مقاله:

مطلبی، قاسم، میرغلامی، مرتضی، هاشم‌پور، پریسا، نژادابراهیمی، احد، و ضرغامی سلطان احمدی، ائلناز. (۱۴۰۵). عوامل کالبدی مؤثر در پایداری اجتماعی از منظر حفظ ارزش‌های تاریخی- فرهنگی در محله مهدی القدم شهر ارومیه. توسعه پایدار شهری، ۱۰۷-۸۵، (۲۲)۷.

DOI: <https://doi.org/10.22034/usd.2025.2026409.1256>

DOR:

URL: https://usdjournal.daneshpajooan.ac.ir/article_729100.html?lang=fa

Authors retain the copyright and full publishing rights.

Published by Daneshpajooan Pishro Higher Education Institute. This article is an open access article licensed under the [Creative Commons Attribution 4.0 International \(CC BY 4.0\)](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)